

Doğu Akdeniz’de enerji güvenliği ve jeopolitik

Energy security and geopolitics in the Eastern Mediterranean

Muazzez Harunoğulları¹

¹Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Kilis, Türkiye, e-mail: muazzez@kilis.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9515-7833>

Makale Bilgisi	Öz
Araştırma Makalesi Gönderilme: 5 Şubat 2025 Düzeltilme: 10 Mayıs 2025 Kabul: 24 Mayıs 2025 Anahtar kelimeler: Doğu Akdeniz, Enerji güvenliği, Enerji jeopolitiği, Levant, Mavi Vatan	<i>Bu makale, Doğu Akdeniz’deki enerji iş birlikleri ve çatışmalarının, bölgesel ve küresel enerji güvenliği ile jeopolitik dengeler üzerindeki etkilerine ve Türkiye’nin bölgedeki enerji stratejisine odaklanmaktadır. Araştırma, nitel araştırma metodu çerçevesinde durum çalışması ve doküman analizi yöntemlerine dayanmaktadır. Bölgede keşfedilen doğal gaz rezervleri, Doğu Akdeniz’i yalnızca enerji arzı açısından değil, aynı zamanda jeopolitik ve ekonomik çıkarların kesişim noktası haline getirmiştir. Bu durum, bölge ülkeleri arasında stratejik iş birliklerinin artmasına ve rekabetin daha da derinleşmesine yol açmıştır. Enerji kaynaklarının üretimi, taşınması ve ticaretine yönelik artan ihtiyaç, devletlerarası ilişkilerde enerji diplomasisinin belirleyici rolünü pekiştirmektedir. Enerji kaynaklarının yönetimi, iletimi ve paylaşımı etrafında şekillenen uluslararası ilişkiler, bölge ülkeleri arasında hem iş birliği olanakları hem de çatışma riskleri doğurmaktadır. Çalışma, enerji güvenliğinin sürdürülebilirliği için bölgesel gerilimlerin uluslararası hukuk çerçevesinde çözüme kavuşturulması gerektiğini vurgulamakta; geliştirilecek çok taraflı politik ve ekonomik iş birliklerinin, bölgedeki istikrara ve enerji kaynaklarının barışçıl kullanımına katkı sunacağını ileri sürmektedir.</i>
Article Info	Abstract
Research Article Received: 5 February 2025 Revised: 10 May 2025 Accepted: 24 May 2025 Keywords: Eastern Mediterranean, Energy security, Energy geopolitics, Levant, Blue Homeland	<i>This article focuses on energy cooperation and conflicts in the Eastern Mediterranean, examining their implications for regional and global energy security, as well as geopolitical balances, with a particular emphasis on Türkiye’s energy strategy in the region. The research employs a qualitative methodology, utilizing case study and document analysis methods. The discovery of natural gas reserves in the area has transformed the Eastern Mediterranean into not only a critical source of energy supply but also a focal point where geopolitical and economic interests intersect. This development has led to both strategic alliances and escalating rivalries among the regional states. The growing need for the production, transportation, and trade of energy resources has underscored the pivotal role of energy diplomacy in international relations. The international relations shaped around the management, transmission, and distribution of energy resources have given rise to both opportunities for cooperation and risks of conflict among regional countries. The study emphasizes the need to resolve regional tensions within the framework of international law to ensure the sustainability of energy security. It argues that the development of multilateral political and economic collaborations would contribute to regional stability and the peaceful utilization of energy resources.</i>

1. Giriş

Doğu Akdeniz, sahip olduğu zengin hidrokarbon rezervleri, enerji üretim potansiyeli ve küresel piyasalara erişimi mümkün kılan stratejik konumuyla, günümüzde enerji jeopolitiğinde merkezi bir rol üstlenmektedir. Bölgenin jeopolitik değeri, yalnızca doğal kaynak varlığıyla sınırlı kalmayıp, bu kaynakların uluslararası pazarlara taşınmasında üstlendiği transit işlevle daha da pekişmektedir. Enerji, siyaset, ekonomi ve strateji alanlarındaki çok

* Bu çalışma, 22-24 Temmuz 2010 tarihlerinde Singapur’da düzenlenen 2. Dünya Araştırma Dürüstlüğü Konferansı’nda Wager E & Kleinert S (2011) tarafından "Research Publication Ethics" yazarlar için uluslararası standartlar beyanı olarak "Mayer, T. & Steneck, N. (Ed) Promoting Research Integrity in a Global Environment. Imperial College Press / World Scientific Publishing, Singapore"un 50. Bölümü’nde belirtilen Araştırma Yayın Etiğine uygundur. Bu nedenle yazar, araştırmayı etik ilkeler çerçevesinde yürüttüğünü belirtmektedir. İnsan üzerine yapılan bir çalışma olmaması nedeniyle Etik Kurul Onayı gerekmemektedir. Tüm sorumluluk yazara aittir.

katmanlı etkileşimlerin merkezinde yer alan Doğu Akdeniz, bu bağlamda küresel ve bölgesel düzeyde artan bir stratejik öneme sahiptir. Söz konusu önem, bu coğrafi konum yanında potansiyel enerji koridorları ve uluslararası ticaretle entegre deniz yolları üzerinden bölgenin taşıdığı jeostratejik işlevden kaynaklanmaktadır. 2009'dan itibaren Doğu Akdeniz'de gerçekleştirilen kapsamlı sismik araştırmalar ve sondaj faaliyetleri sonucunda İsrail, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Mısır tarafından Leviathan, Tamar, Afrodite ve Zohr gibi büyük ölçekli deniz aşırı (offshore) doğal gaz sahaları keşfedilmiştir. Bu keşifler, bölge ülkeleri açısından ekonomik ve stratejik fırsatlar sunarken, Doğu Akdeniz'in enerji güvenliği bağlamında doğal gaz eksikliğini politikaların ve uluslararası stratejik hesapların merkezine yerleşmesine neden olmuştur.

Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerinin paylaşımı ve yönetimi süreci, tarihsel olarak süregelen etnik, politik ve diplomatik ihtilaflar nedeniyle daha da girift bir hal almış, bölgesel istikrarı doğrudan etkileyen bir unsur teşkil etmiştir. Özellikle Kıbrıs sorunu, İsrail-Lübnan deniz sınırı anlaşmazlığı, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) deniz yetki alanlarıyla ilgili haklarının ihlali enerji kaynaklarının etkin ve istikrarlı bir şekilde değerlendirilmesini engelleyen başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda enerji kaynaklarının paylaşımı yalnızca teknik ve ekonomik bir mesele olmaktan çıkmakta; uluslararası hukuk, deniz yetki alanları ve egemenlik hakları gibi çok boyutlu siyasi ve hukuki sorunlarla iç içe geçmektedir. Öte yandan, GKRY ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de bölge dışı bazı aktörlerle (örneğin Fransa, ABD, İtalya merkezli enerji şirketleri) ve çok taraflı inisiyatiflerle gerçekleştirdiği iş birlikleri, uluslararası hukukun temel ilkeleri açısından tartışılabilir bir zemin oluşturmaktadır. Bu tür girişimler, Türkiye'nin enerji güvenliği yanında bölgesel enerji güvenliğinin sürdürülebilirliği açısından da riskler taşımaktadır. Türkiye'nin kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilanlarına ilişkin pozisyonu dikkate alınmaksızın gerçekleştirilen bu tür dışlayıcı enerji politikaları, bölgedeki enerji rekabetini daha karmaşık ve potansiyel olarak daha çatışmalı bir yapıya dönüştürmektedir.

1.1. Çalışmanın amacı ve metodolojisi

Bu çalışma, 22-24 Temmuz 2010 tarihlerinde Singapur'da düzenlenen 2. Dünya Araştırma Dürüstlüğü Konferansı'nda Wager E & Kleinert S (2011) tarafından "Research Publication Ethics" yazarlar için uluslararası standartlar beyanı olarak "Mayer, T. & Steneck, N. (Ed) Promoting Research Integrity in a Global Environment. Imperial College Press / World Scientific Publishing, Singapore"un 50. Bölümü'nde belirtilen Araştırma Yayın Etiğine uygundur. Bu nedenle yazar, araştırmayı etik ilkeler çerçevesinde yürüttüğünü belirtmektedir. İnsan üzerine yapılan bir çalışma olmaması nedeniyle Etik Kurul Onayı gerekmemektedir.

Küresel güç dengelerinin çok kutuplu bir yapıya evrilmesi ve bu süreçte yükselen ülkelerin enerji talebinin artması, enerji güvenliği ve jeopolitik ilişkiler üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Enerjiyle ilgili çalışmalar yalnızca dünya enerji arz ve talep dengesiyle sınırlı kalmamakta; dahası uluslararası enerji güvenliği ile jeoekonomik ve jeopolitik perspektifler doğrultusunda da ele alınmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Doğu Akdeniz'in enerji güvenliği ve jeopolitiğini inceleyerek bu havzada gerçekleşen politik gelişmelerin bölgesel ve küresel enerji güvenliğine etkisini değerlendirmektir. Bu kapsamda, bölgede bulunan enerji kaynakları üzerine kurulan ittifaklar ile uluslararası enerji iş birliğini geliştiren ya da engelleyen politik girişimler ile Türkiye'nin bölgedeki enerji stratejisi, siyasi coğrafya ve enerji coğrafyası perspektiflerinden ele alınarak değerlendirilmektedir.

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarına dayalı olarak tasarlanmış, veri toplama ile analiz süreçlerinde durum çalışması (case study) ve doküman analizi (document analysis) yöntemleri kullanılmıştır. Durum çalışması ve doküman analizi, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan iki yaklaşımdır. Bu yöntemlerin tercih edilme nedeni, araştırmanın kapsamı gereği karmaşık sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkileri çok yönlü olarak inceleme ihtiyacıdır. Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji güvenliği ve jeopolitik gelişmeleri tahlil etmek amacıyla, seçilen olaylar ve belgeler derinlemesine bir analize tabi tutulmuştur. Durum çalışması, araştırmalarda belirli bir olayı detaylı bir şekilde tanımlamak, olaya ilişkin olası açıklamaları geliştirmek ve bu olayı çeşitli açılardan değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2016). Doküman (belge) analizi ise ampirik bilgi üretmek, anlamları ortaya çıkarmak ve derinlemesine bir anlayış geliştirmek amacıyla çeşitli belge türlerinden, örneğin bilimsel yayınlar, fotoğraflar ve medya içeriklerinden sistematik bir şekilde yararlanmayı içeren bir yöntemdir. Bu yöntem elde edilen verilerin analizini ve yorumlanmasını içeren kapsamlı bir süreci gerektirmektedir (Bowen, 2009). Bu çalışmada belgeler, bilgi kaynağı olmasının yanında enerji politikalarının söylemsel inşasına dair ipuçları sunan metinler olarak da değerlendirilmiştir. Araştırmada kullanılan veri kaynakları iki ana kategoriye ayrılmıştır. Birincil veri kaynakları, resmi devlet kurumlarının yayınladığı belgeler, uluslararası enerji ajanslarının raporları ve güvenilir basın kuruluşlarının haber içeriklerinden oluşmaktadır. Bu kaynaklar, güncel politik gelişmelerin izlenmesi ve enerji stratejilerinin analizi açısından önemli görülmektedir. İkincil veri kaynakları ise konuya

ilişkin akademik literatür, hakemli dergilerde yayımlanmış bilimsel makalelerdir. Bu kaynaklar aracılığıyla teorik altyapı güçlendirilmiş ve irdelenen olaylara akademik bir bağlam kazandırılmaya çalışılmıştır.

Bu makale, uluslararası ve bölgesel aktörlerin siyasi, ekonomik ve askeri yaklaşımlarının merkezinde yer alan Doğu Akdeniz'in enerji güvenliği ve jeopolitiğine ilişkin literatüre, siyasi coğrafya ve enerji coğrafyası perspektifinden katkı sunmayı hedeflemektedir. Çalışma, altı başlık altında yapılandırılmıştır. Giriş bölümünden sonra kuramsal çerçeve verilmiş, bu bölümde enerji güvenliği ve jeopolitiği, jeopolitik kodlama ve Doğu Akdeniz'in coğrafi konumuna, jeopolitik ve jeostratejik önemine değinilmiştir. Üçüncü başlık altında Doğu Akdeniz'de imzalanan MEB anlaşmaları üzerinde durulmuştur. Sonraki başlıkta ülkeler arası iş birliği dinamikleri ele alınmıştır. Beşinci başlık altında ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji stratejisi değerlendirilerek bölgesel enerji politikalarına yönelik perspektifler sunulmuştur. Sonuç ve öneriler kısmıyla çalışma sonlandırılmıştır. Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle, incelenen belge ve kaynakların içerikleri belirli bir tarihsel bağlamda üretilmiş olup, zaman içerisinde geçerliliğini yitirme olasılığı taşımaktadır. Dolayısıyla, elde edilen bulguların yorumlanmasında tarihsel bağlamın dikkate alınması gerekmektedir. İkinci olarak, araştırma doğrudan saha verilerine dayalı ampirik gözlemler içermemektedir. Bu durum, analizlerin yalnızca doküman temelli veriler üzerinden yürütülmesine ve dolayısıyla elde edilen sonuçların belirli ölçüde belgelerin içeriğiyle sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Bu sınırlılıklar, elde edilen bulguların yalnızca kendi bağlamsal koşulları içinde değerlendirilmesinin gerekliliğine işaret etmektedir.

2. Kuramsal çerçeve

Petrol ve doğal gaz, küresel enerji talabindeki stratejik önemini sürdürmektedir. Bu iki kaynak, enerji arz güvenliği yanında ekonomik kalkınma, sanayi üretimi ve hane halkı tüketimi gibi çok yönlü kullanım alanlarıyla da temel enerji girdileri arasında yer almaktadır. Özellikle doğal gaz, çevresel açıdan diğer fosil yakıtlara kıyasla daha temiz, sürdürülebilir ve yüksek enerji verimliliği sunan bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Evsel kullanımdan sanayi üretimine ve elektrik üretimine kadar geniş bir yelpazede artan doğal gaz tüketimi, bu kaynağın enerji politikaları ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerindeki önemini her geçen gün daha da pekiştirmektedir. Bu sebeple özellikle sıvılaştırılmış doğal gaz (Liquefied Natural Gas - LNG), uluslararası enerji ticaretinde arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve arz güvenliğinin güçlendirilmesi bakımından stratejik önemi giderek artan bir kaynak haline gelmiştir (Xu vd., 2025). Enerji güvenliği kavramı genellikle “enerjinin bulunabilirliği ve yeterliliği” şeklinde tanımlanmakta olup, güvenilir ve sürdürülebilir enerji akışının sağlanmasını temel hedef olarak benimsemektedir.

Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency- IEA), enerji güvenliğini “enerji kaynaklarının devamlı olarak uygun bir fiyatla bulunabilirliği” şeklinde nitelendirmektedir (IEA, 2019). Enerji kullanıcıları açısından enerji güvenliği, kesintisiz ve ekonomik açıdan erişilebilir enerji hizmetlerine ulaşım olarak tanımlanırken; başlıca petrol ve doğal gaz üreticileri için enerji güvenliği, yeni rezerv alanlarına güvenli erişim sağlamakla beraber ürettikleri kaynaklara yönelik talebin sürekliliğinin teminat altına alınmasını da kapsamaktadır. Politikacılar ise enerji kaynaklarının ve altyapının savaş ve terör eylemlerinden korunması üzerinde durmaktadır (Sovacool & Brown, 2010). Natorski ve Herranz-Surrallés (2008), enerji güvenliğinin politik, askerî, teknik ve ekonomik boyutlar çerçevesinde tanımlanabileceğini ve bu güvenlik alanının, menkul kıymetleştirme yaklaşımı doğrultusunda ilgili sektörlerde teorik olarak analiz edilebileceğini ileri sürmektedir. Başka bir deyişle enerji güvenliği; kaynak coğrafyalarındaki mevcut enerjinin kesintisiz bir şekilde uygun fiyatlarla tedariki ve küresel enerji piyasasına dağıtımının çevresel ve beşeri risklere (savaş, terör saldırıları gibi) maruz kalmadan kesintisiz bir şekilde gerçekleştirilmesi şeklinde ifade edilebilir (Campos & Fernandes, 2017). Enerji güvenliği üzerinde coğrafi faktörlerin etkisi statik değildir. Teknolojik gelişmeler, hammaddelere olan talepte yaşanan değişim, politik hedeflerdeki farklılaşmalar ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde kullanılan araçların yasallığına ilişkin yargı standartlarının değişimiyle birlikte coğrafi faktörler dönüşebilmektedir (Campos & Fernandes, 2017). Enerji konusu devletlerin güvenlik gündemine yerleştirildiğinden enerji güvenliği politikadan (özellikle jeopolitik) ayrı tutulmamaktadır. Ayrıca enerji güvenliği bölgesel güvenlik kaygılarıyla etkileşime girmektedir (Kirchner & Berk, 2010). Enerji güvenliği, diğer güvenlik alanları; siyasal, ekonomik ve hatta askeri tehdit söylemleriyle bütünleşme eğilimindedir. Dolayısıyla enerji güvenlikleştirmesi, çoğu zaman mevcut güvenlik söylemleriyle iç içe geçerek bu süreçlerin çarpan etkisiyle genişlemesine katkıda bulunmaktadır (Christou & Adamides, 2013).

Enerji jeopolitiği; coğrafi konum, enerji keşfi ve geliştirme, ulaştırma, rafinasyon, pazarlar, teknoloji araştırmaları ve ekonomik büyüme ile ilgili unsurları kapsamaktadır. Oliveira (2015), enerji jeopolitiğini enerji rezervleri, arama teknolojileri, enerji altyapısı, taşımacılık ve enerji kaynaklarının nihai kullanımının kontrolüne etki eden tüm jeopolitik ve stratejik unsurların analizi olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla enerji jeopolitiği; hidrokarbon kaynaklarının rezerv alanları, üretim durumu ve miktarı, enerji dağıtım güzergâhlarının geçtiği rotalar ile bu kaynakların pazarlara ulaşım coğrafyasını içeren ekonomik ve stratejik unsurların dinamik bir bileşimi şeklinde

ifade edilebilir. Oliveira'nın (2015) kavramlaştırmasına göre enerji jeopolitiğinin analizinde şu değişkenler öne çıkmaktadır: 1. Temel enerji rezervlerinin ve belirli enerji kaynağı türlerinin coğrafi konumu ve dağılımı. 2. İhracatçı ve ithalatçı ülkelerin yanı sıra büyük tüketici ve üretici merkezlerinin coğrafi konumu. 3. İthalatçı ve ihracatçı ülkeler ya da büyük enerji tüketicileri arasındaki jeopolitik ve stratejik ihtilaflar. 4. Ülkelerin, ülke gruplarının veya büyük güçlerin enerji güvenliğini sağlama ya da diğer devletleri enerji alanında etkileme stratejileri (Campos & Fernandes, 2017). Enerji jeopolitiği, petrol ve doğal gaz üreten bölgelerdeki istikrarsızlık, ulusal enerji şirketlerinin yükselişi, kaynak milliyetçiliği, geleneksel tedarikçilerin rezervlerinin tükenmesi ve yeni deniz yollarının açılması gibi faktörlere de dayanmaktadır (Speed, 2016; Campos & Fernandes, 2017). Bu dinamikler, maddi güç ilişkileri ve mekânsal düzenlemelere ilişkin söylemsel yapıları içeren eleştirel jeopolitik perspektifinden analiz edildiğinde, enerji güvenliği söylemlerinin nasıl inşa edildiği, meşrulaştırıldığı ve politika yapım süreçlerinde nasıl kullanıldığı konusunda derinlemesine bir kavrayış sunmaktadır.

Eleştirel jeopolitik; uluslararası siyasetin coğrafi varsayımlar ve mekânsal temsiller aracılığıyla nasıl inşa edildiğini sorgulayan bir yaklaşımdır. Geleneksel jeopolitiğin "coğrafya siyaseti nasıl etkiler?" sorusunun ötesine geçerek, coğrafyanın siyasetin içinde nasıl anlamlandırıldığını ve söylemlerle nasıl üretildiğini incelemektedir (Kuus, 2010). Bu yaklaşım, özellikle klasik jeopolitiğin determinist ve devlet merkezli bakış açısını sorgulayarak, coğrafi bilgi üretiminin iktidar yapılarıyla nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır (Ó Tuathail, 1996). Eleştirel jeopolitika, temel söylem olarak adlandırılan yapıların analizine odaklanarak, politika ifadeleri, haritalar, denemeler, filmler ve çeşitli medya biçimleri aracılığıyla üretilen anlamları eleştirel bir şekilde ele almakta söylemi, güç ve otoritenin dilsel yapılarla iç içe geçtiği bir süreç olarak değerlendirmektedir (Flint, 2022). Buna göre, hidrokarbon kaynaklarının uluslararası siyasetteki rolü, yalnızca fiziksel mevcudiyetleri ve ekonomik değerleriyle sınırlı kalmamakta; bu kaynaklara ilişkin mekânsal inşa ve söylemsel gücün nasıl üretildiği ve yeniden yapılandırıldığı, siyasi liderlerin enerji güvenliği ve bağımsızlığı gibi kavramlarla ürettikleri jeopolitik stratejiler çerçevesinde anlaşılması gerekmektedir. Bu minvalde jeopolitik kodlama önem arz etmektedir.

Jeopolitik kodlama; devletlerin uluslararası sistemde nasıl konumlandığını ve dış politikalarını nasıl şekillendirdiğini açıklamak için kullanılmaktadır. Flint (2022), jeopolitik kodlamayı "bir devletin dünya siyasetinde benimsediği stratejik tutum" şeklinde tanımlamaktadır. Flint'e göre, bu kavram, bir devletin dünyaya yönelik tutumunu beş temel soruya verdiği yanıtlar üzerinden açıklamayı amaçlamaktadır:

1. Mevcut ve potansiyel müttefikler kimlerdir?
2. Mevcut ve potansiyel tehditler/düşmanlar kimlerdir?
3. Müttefiklik ilişkileri nasıl güçlendirilebilir ve yaygınlaştırılabilir?
4. Mevcut düşmanlara ve ortaya çıkan tehditlere karşı nasıl bir strateji izlenmelidir?
5. Bu stratejiler iç kamuoyuna ve uluslararası topluma nasıl meşrulaştırılabilir?

Bu yapı, bir ülkenin dış politika kararlarının arkasındaki coğrafi, siyasi ve söylemsel mantıkları sistemli bir biçimde analiz etmeye olanak sağlamaktadır. Böylece jeopolitik kodlama, ülkelerin mekânsal önceliklerini, güç ilişkilerine dair algılarını ve uluslararası düzende kendilerine biçtikleri rolü anlamak için bir analiz aracı olarak işlev görmektedir. Bu kararların söylemsel ve politik meşrulaştırma biçimlerini de içermektedir. Enerjinin, üretim merkezleri ile tüketim bölgeleri arasındaki coğrafi ilişkinin derinleşmesi, bu ilişkide yer alan ülkelerin ve bölgelerin jeopolitik önemini doğrudan artırmaktadır. Enerji kaynaklarına sahip olmak, ekonomik güç sağlamakla beraber bu kaynakların bulunduğu coğrafyanın stratejik değerini de pekiştirmektedir. Bilhassa enerji arzının küresel ölçekte güvenli, sürekli ve istikrarlı biçimde sağlanması, kaynak ülkelerini uluslararası ilişkilerde daha etkili ve belirleyici aktörler haline getirmektedir.

Enerji üretim merkezlerinin yoğunlaştığı, boru hatlarının geçtiği ve tüketim faaliyetlerinin merkezileştiği coğrafyalar, günümüzde jeopolitik rekabetin, güç mücadelelerinin ve bölgesel çatışmaların merkez alanlarından biri haline gelmiştir. Özellikle hidrokarbon kaynaklarının (başta petrol ve doğal gaz olmak üzere) belirli bölgelerde yoğunlaşması, bu alanları enerji arz güvenliği yanında küresel enerji politikalarının merkezine yerleştirmektedir. Enerji kullanımında son derece önemli bir yere sahip olan doğal gazın yerel pazarlara ve boru hatları aracılığıyla, kara yoluyla ya da LNG formunda deniz yoluyla uzak coğrafyalara taşınabilir olması, küresel enerji jeopolitiği açısından büyük öneme sahiptir (Oral, 2020). Bu durum, doğal gazı bölgesel bir enerji kaynağı olmaktan çıkararak, küresel ölçekte ticarete konu olan stratejik bir meta hâline getirmekte; arz güvenliği, enerji diplomasisi ve uluslararası pazar erişimi açısından devletlere önemli jeopolitik avantajlar sağlamaktadır.

Enerji dağıtım güzergâhları, enerji jeopolitiğinin bir diğer kritik boyutunu oluşturmaktadır. Boru hatları, LNG terminalleri ve deniz taşımacılığı gibi altyapılar, enerji kaynaklarının güvenli, sürekli ve etkin biçimde tüketici piyasalara ulaştırılmasını sağlamaktadır. Lakin bu güzergâhlar üzerindeki egemenlik mücadeleleri, transit geçiş

ülkeleriyle yaşanan siyasi gerilimler ve altyapı güvenliğine dair sorunlar, enerji arz güvenliğini tehdit eden başlıca faktörler olarak dikkat çekmektedir. Diğer yandan, enerji tüketiminin yoğunlaştığı alanlar ile ilgili (örneğin Çin, AB ve Hindistan gibi büyük pazarlar) enerjiye erişim ve arz güvenliğini sağlamak amacıyla kapsamlı dış politika ve güvenlik stratejileri geliştirilmektedir. Bu nedenle enerji jeopolitiği, rezerv sahalarının kontrolünü ve enerji transport rotalarının denetimini de kapsamaktadır. Enerji rezervlerinin yer aldığı bölgeler üzerinde söz sahipliği ve bu rezervlerin taşınmasını mümkün kılan coğrafi hatların stratejik kontrolü, günümüz uluslararası sisteminde enerji temelli jeopolitik rekabetin en belirleyici unsurlarından biri haline gelmiştir.

2.1. Çalışma sahası

Akdeniz, değişik kaynaklarda coğrafi olarak farklı şekilde bölümlenmektedir. Asya, Avrupa ve Afrika kıyılarıyla çevrili olan Akdeniz, International Hydrographic Organization'a (1953) göre coğrafi açıdan Batı ve Doğu Akdeniz olmak üzere iki ana havzaya ayrılmaktadır. Batı Akdeniz havzası; Alboran Denizi, Balear (İber) Denizi, Ligurya ve Tiren Denizi gibi alt bölümleri içerirken, Doğu Akdeniz havzası ise Adalar Denizi (Ege Denizi), İyon Denizi ve Adriyatik Denizi gibi alt havzaları kapsamaktadır. Bu iki havzanın sınırı, Tunus'un Bon Burnu ile Sicilya Adası'nın Lilibeo Burnu arasında uzanan hat boyunca çizilmektedir (Şekil 1). Başka bir kaynakta Akdeniz, coğrafi olarak Batı, Orta ve Doğu olmak üzere üç ana bölüme ayrılmaktadır. Batı Akdeniz, Cebelitarık Boğazı'ndan başlayarak Malta Adası'na kadar olan bölgeyi kapsamaktadır. Orta Akdeniz, Malta Adası ile 27. Doğu Meridyeni (DM) arasında kalan kısmı içermektedir; Doğu Akdeniz, 27. DM'nin doğusunda yer alan deniz alanlarını kapsamaktadır. Daha dar bir coğrafi tanımlamayla Doğu Akdeniz, "Levant" olarak da adlandırılmaktadır. "Levant" terimi, Akdeniz'in doğu kıyılarını tanımlamak üzere İngilizler tarafından kullanıma sokulmuştur. Bu kullanım, Batılı emperyal güçlerin bölge üzerindeki siyasi ve ekonomik çıkarlarını yansıtan ve benzer şekilde inşa edilen "Orta Doğu" terimiyle aynı söylemsel mantığa dayanmaktadır. Levant bölgesi, batıda Akdeniz ve doğuda Mezopotamya arasında uzanmakta olup Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Ürdün ve Mısır'ı içermektedir. Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervlerinin paylaşımı ve deniz yetki alanları, bu bölgedeki başlıca stratejik ve politik sorunlar arasında yer almaktadır. Bölgeyi hidrokarbon paylaşımına ilişkin gerilimlerin merkezi haline getiren sınırlar ise emekli Tümamiral Cihat Yayıncı'nın 2021 yılına ilişkin değerlendirmelerine göre belirlenmiş, Girit Adası'nın ortasından geçen ve Libya ile Mısır topraklarını ayıran 25. DM'nin doğusunda yer alan deniz alanıdır (Şekil 1) (Denizli vd., 2023).

Şekil 1. Doğu Akdeniz Havzası

Kaynak: Harunoğulları (2020°)'dan geliştirilmiştir.

Doğu Akdeniz, küresel ölçekte ticaretin merkezi konumlarından biri olarak tarihin her döneminde üreten ve tüketen ülkeler arasındaki stratejik coğrafi konumuyla lojistik açıdan hayati bir önem taşımıştır. Asya ile Avrupa arasında ticaretin yapıldığı bu önemli bölge, günümüzde zengin hidrokarbon rezervlerinin keşfiyle birlikte jeopolitik ve jeostratejik önemini daha da artırmıştır (Ediger vd., 2012). Bölgenin jeopolitik önemi, beş temel özellikle dikkat çekmektedir:

1. Doğu Akdeniz; Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarının etkileşim ve ulaşımının sağlandığı küresel enerji arz güvenliği ve enerji ulaşım ağları bakımından da stratejik bir kesişim noktasında yer almakta; ayrıca Kuzey Afrika, Güneybatı Asya (Orta Doğu) ve Balkanlar gibi kriz bölgeleriyle temas halinde bulunmaktadır.
2. Cebelitarık Boğazı üzerinden Atlantik Okyanusu'na; Çanakkale ve İstanbul Boğazları aracılığıyla Karadeniz'e; Süveyş Kanalı vasıtasıyla Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na bağlanan Doğu Akdeniz, dünya deniz trafiğinin en yoğun olduğu bölgelerden biri olarak deniz ticaretinde önemli bir rol üstlenmektedir.
3. Doğu Akdeniz; Orta Asya, Hazar Havzası ve Rusya'nın hidrokarbon kaynaklarının dünya pazarlarına aktarılmasında bir enerji koridoru işlevi görmektedir. Bununla beraber Güneybatı Asya'nın zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarının, özellikle boru hatları ve deniz taşımacılığı yoluyla uluslararası piyasalara erişimini mümkün kılan bir geçiş bölgesi niteliği taşımaktadır. Bu durum, bölgeyi hem üretim sahalarının hem de enerji lojistiği, altyapı yatırımları ve uluslararası enerji politikalarının da merkezine yerleştirmektedir.
4. Doğu Akdeniz, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin dünya pazarlarına erişimini sağlamakta ve doğu-batı ticaret yolları üzerindeki stratejik konumuyla küresel ticaretin önemli bir payını elinde bulundurmaktadır.
5. Bölge; Güneybatı Asya, Balkanlar, Hazar Havzası ve Kuzey Afrika ile doğrudan veya dolaylı temas içinde bulunarak bu coğrafyalara hava ve deniz üzerinden müdahale imkânı sağlamaktadır. Bu stratejik konum, geniş bir alanın güvenlik ve kontrol altında tutulmasına olanak tanımaktadır.

İsrail, Lübnan, Suriye ve GKRY'nin MEB alanlarında keşfedilen doğal gaz rezervlerinin işletilmeye başlanması ve enerji kaynaklarının kullanımı bölgenin yeniden şekillenmesinde belirleyici bir etken olarak görülmektedir (Christou & Adamides, 2013). Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki hak iddiaları ve hukuksuz girişimleri, Türkiye'nin yeni dış politika yaklaşımları, Kıbrıs meselesindeki gelişmeler bölgedeki rekabeti artırmış ve güvenlik sorunlarını derinleştirmiştir. Doğu Akdeniz'in güvenlik ortamı, birbirleriyle bağlantılı dört temel dinamik üzerinden tanımlanmaktadır (Tziarras, 2019):

1. Bölgedeki doğal gaz ve petrol rezervlerinin keşfi, yeni güç mücadelelerine zemin hazırlamaktadır.
2. Bölgedeki güç dengeleri sürekli değişmekte ve yeni jeopolitik çatışmalar ortaya çıkmaktadır.
3. Bölge halklarının karşı karşıya olduğu insani güvenlik meseleleri, giderek daha fazla önem kazanmaktadır.
4. Başta büyük güçler olmak üzere dış aktörlerin Doğu Akdeniz'e yönelik ilgisi giderek artmaktadır.

3. Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) anlaşmaları ve deniz yetki alanı uyumsuzlukları

Bir ülkenin sınırları, kara parçası üzerindeki egemenlik alanının yanı sıra, bu kara parçasının üzerindeki hava sahası ile kıyı çizgisine bitişik deniz yetki alanlarını (karasuları, bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı) da kapsayan, coğrafi ve hukuki unsurlar temelinde belirlenen çok katmanlı sınır sistemleridir (Prescott & Triggs, 2008). Uluslararası hukukun mekânsal düzenlemeleri çerçevesinde, kıyı ülkelerinin deniz ve hava sahalarında belirli egemen haklara sahip olduğu kabul edilmektedir. Her ne kadar 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın başlarında yanal veya karşılıklı karasuları sınırlarının belirlenmesine ilişkin bazı ikili antlaşmalara rastlansa da, devlet uygulamaları anlamlı bir düzeye ancak 1930'da Lahey'de düzenlenen Kodifikasyon Konferansı sonrasında ulaşmıştır. Bu gelişmeyi takiben, 1958 tarihli Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi'nin kabulü, devletlere yanal ve karşılıklı deniz sınırlarını belirleme konusunda hukuki bir çerçeve sunmuş ve sınırlandırma süreçlerine yeni bir ivme kazandırmıştır (Tanja, 1991). 28 Eylül 1945'te ABD Başkanı Harry S. Truman tarafından yayımlanan iki tebliğden ilki, kıta sahanlığındaki deniz yatağı ve toprak altı doğal kaynaklar üzerindeki egemen haklara, ikincisi ise açık denizdeki kıyı balıkçılığına ilişkindir. Tebliğlerde, ABD'nin kıyılarına bitişik deniz alanlarında yer alan doğal kaynakları araştırma ve işletme konusunda münhasır yetkiye sahip olduğu vurgulanmıştır. Kıta sahanlığı sınırının diğer ülkelerin kıyılarına kadar uzanması durumunda ise sınırlandırmanın, ilgili devletle "hakkaniyet ilkeleri" çerçevesinde belirleneceği ifade edilmiştir. "Truman Bildirisi" başlangıçta kıta sahanlığının sınırlarını kesin biçimde tanımlamamakla birlikte, eş zamanlı bir basın açıklamasında 200 metre derinliğin sınır belirlemede esas alındığı belirtilmiştir. Bu yaklaşım, 1950'li yılların sonlarına doğru açık ya da zımni biçimde birçok ülke tarafından kabul görmüştür (Özkan, 2015).

Münhasır Ekonomik Bölge (MEB), bir kıyı devletinin karasuları esas hattından itibaren 200 deniz miline kadar uzanabilen ve karasuları dışında kalan deniz alanında, su sütunu, deniz yatağı ve bu alanın toprak altındaki kaynaklar üzerinde münhasır haklar ve yetkiler tanıdığı bir deniz yetki alanını ifade etmektedir. Kıta sahanlığı, kıyı devletinin kara ülkesinin denizdeki doğal jeolojik uzantısına bağlı olarak belirlenirken, MEB kıyı devletine coğrafi uzantıdan bağımsız olarak, söz konusu deniz alanında yer alan canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi ve yönetimi konularında egemen haklar sağlamaktadır. Kıta sahanlığı, yalnızca deniz tabanı ve toprak altındaki kaynaklar üzerinde hak tanırken; MEB bu haklara ek olarak, deniz sütunundaki su kaynakları üzerinde

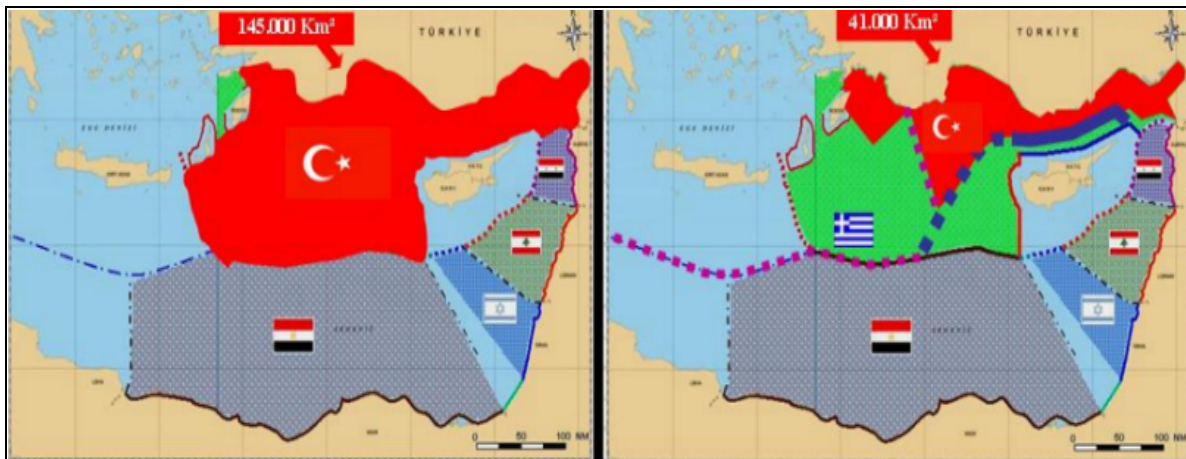
de tasarruf yetkisi vermesi bakımından daha kapsayıcıdır. Kıta sahanlığı daha dar kapsamlı ve doğrudan elde edilen bir yetki alanıyken, MEB daha geniş haklar sağlayan ve ilan gerektiren bir hukuki rejimdir (Kuran, 2009; Harunoğulları, 2020a).

1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) uyarınca kıyı devletleri MEB'lerinde, doğal kaynakların keşfi, kullanımı, korunması ve yönetimi konusunda egemen haklara sahiptir (Kwiatkowska, 1991). 2000'li yılların başından itibaren gerçekleştirilen doğal gaz ve petrol keşifleri, Türkiye, KKTC, İsrail, Filistin, Libya, Lübnan, Mısır, GKRY ve Yunanistan'ı kapsayan geniş bir bölgesel jeopolitik denklem ortaya çıkarmıştır. İsrail ve Mısır açıklarındaki Leviathan, Tamar ve Zohr sahalarında gerçekleştirilen büyük doğal gaz keşifleri (Stanic & Karbuz, 2020) ve bu kaynakların üretime geçirilmesi, Doğu Akdeniz'i küresel enerji gündeminin önemli bir parçası haline getirmiştir. Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkelerin MEB ile ilgili meselelere yönelik ilgisi, 2000'li yılların başından itibaren belirgin bir şekilde artış göstermiştir. Bölgede keşfedilen zengin hidrokarbon rezervleri, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik çalışmalara ivme kazandırmıştır. Bu nedenle enerji kaynaklarının paylaşımı ve deniz yetki alanlarına ilişkin egemenlik haklarının belirlenmesi, bölgesel iş birliği ve rekabetin önemli bir boyutu haline gelmiştir (Harunoğulları, 2020a). Bölgedeki kıyıdaş ülkeler olan Türkiye, Suriye, Lübnan, KKTC ve GKRY'nin deniz yetki alanlarında potansiyel enerji rezervlerine ilişkin hak iddiaları ve egemenlik tartışmaları ise giderek derinleşmiş, uluslararası ilişkilerde yeni müzakere alanları oluşturmuştur (Özdemir & Hasan, 2018).

Doğu Akdeniz'deki enerjiye ilişkin tehditlerin temelinde ekonomik çıkarlar veya piyasa mekanizmalarından ziyade politik ve askeri dinamikler yer almaktadır. Enerji anlaşmalarından elde edilmesi muhtemel ekonomik faydalar, çoğu zaman siyasi hesaplar ve güvenlik kaygıları doğrultusunda arka plana itilmektedir (Christou & Adamides, 2013). "Türkiye-İsrail-Kıbrıs üçgeni" enerji güvenliği söylemlerinin politik ve ideolojik olarak yeniden üretildiği bir alan olarak değerlendirilmektedir (Adamides & Christou, 2014). Bölgede, hidrokarbon rezervlerinin paylaşımına ilişkin kıyıdaş ülkeler, bölgesel enerji jeopolitiğinde daha etkin bir siyaset izlemeye başlamışlardır. Bu kapsamda deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik girişimlerle kıyıdaş ülkeler arasında çeşitli ikili anlaşmalar gündeme gelmiştir. Enerji anlaşmaları genellikle uzun vadeli bir yapıya sahiptir ve taraflar arasında yüksek düzeyde karşılıklı bağımlılık yaratma eğilimindedir. Bu tür karşılıklı bağımlılık, sektörler arası güvenlikten arındırmayı (desecuritization) ve normalleşmiş ilişkilerin sürdürülmesini teşvik etmekte, hatta çoğu durumda güçlü ve kalıcı ittifakların oluşumuna zemin hazırlamaktadır (Christou & Adamides, 2013).

Yunanistan; Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos, Meis ve Kıbrıs adalarını esas alarak "ortay hat" prensibine dayalı bir MEB sınırlandırması oluşturma yönünde stratejik adımlar atmıştır. Bu durum, Türkiye'nin adı geçen adaların güneyinde yer alan kıta sahanlığı üzerindeki haklarını sınırlamaya yönelik girişimlere zemin hazırlamaktadır. Özellikle Yunanistan ve GKRY tarafından yapılan sınırlandırma girişimlerinin, Türkiye'yi Antalya Körfezi açıklarında yaklaşık 41.000 km²'lik dar bir deniz alanına mahkûm etmeye yönelik olduğu ve bu durumun uluslararası hukuktan doğan hakların ihlaline yol açtığı açıktır. Doğu Akdeniz'de MEB sınırlarının belirlenmesine ilişkin yapılan çalışmalarda Türkiye'nin yaklaşık 145.000 km²'lik bir MEB alanına sahip olduğu hesaplanmıştır (Şekil 2) (Yaycı, 2011; Yaycı, 2012). Dolayısıyla, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesi, bölgesel enerji politikaları ve uluslararası hukukun uygulanabilirliği açısından da önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir.

Şekil 2. Türkiye'nin 145.000 km²'lik MEB'i ile Yunanistan ve GKRY'nin iddia ettiği MEB sahası

Kaynak: Yaycı (2012).

Uluslararası hukuk normları ve ilgili yargı kararları ışığında, Doğu Akdeniz’deki mevcut coğrafi konumlar dikkate alınarak yapılan hesaplamalara göre Türkiye’nin MEB alanının en az 189.000 km² olması gerektiği ortaya konulmaktadır. Bu hesaplamalar, UNCLOS ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası mahkeme kararları doğrultusunda kıyı ülkelerinin deniz alanlarındaki hak ve yetkilerinin belirlenmesi ilkelerine dayanmaktadır. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki kıyı uzunluğu ve kıta sahanlığı dikkate alındığında, MEB sınırlandırmalarının uluslararası hukuka uygun biçimde düzenlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Mevcut coğrafi gerçeklikler ve deniz alanlarının paylaşımına ilişkin uluslararası normlar dikkate alındığında, 189.000 km²’lik bir MEB alanı Türkiye’nin bölgedeki hak ve menfaatlerinin korunması açısından asgari bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir (Yaycı, 2011) (Şekil 3). Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin yapılan hesaplamalar, bölgesel enerji kaynaklarının adil ve hukuka uygun bir şekilde paylaşımı ile kıyıdaş ülkeler arasındaki hukuki uyuşmazlıkların çözümüne katkı sunabilecek niteliktedir.

Şekil 3. Türkiye’nin Mavi Vatan sınırları

Kaynak: BooksonTurkey (2022).

Mısır ve Libya ile deniz yetki alanlarına ilişkin müzakereler yürüten Yunanistan’ın girişimleri, Türkiye’nin uluslararası hukukun temel ilkelerine ve hakkaniyet prensibine dayalı olarak sürdürdüğü diplomatik ve hukuki çabalar sonucunda başarısızlıkla sonuçlanmıştır. GKRY, Kıbrıs Adası’nın tamamı üzerinde egemenlik iddiasında bulunarak 2003’te Mısır ve 2007’de Lübnan ile UNCLOS temelinde anlaşmalar imzalamıştır. Ayrıca, 26 Ocak 2007’de kabul ettiği bir yasa ile adanın güneyinde petrol ve doğal gaz aramaya yönelik 13 ruhsat sahası belirlediğini ilan etmiştir. Ne var ki Kıbrıs Adası’nın iki devletli yapısı nedeniyle bu anlaşmalar, hem Türkiye hem de KKTC tarafından geçersiz sayılmıştır. GKRY tarafından ilan edilen söz konusu parsellerden 1, 2, 3, 8, 9, 12 ve 13 numaralı olanlar Kıbrıs Adası’nın güneyinde yer almakta ve GKRY ile KKTC arasında hak iddialarına konu olmaktadır. Bununla birlikte, 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı parseller ise kısmen Türkiye’nin deniz yetki alanına denk gelmekte olup (Şekil 4), bu bölgeler üzerinde Türkiye ve GKRY arasında egemenlik ve deniz yetki alanı iddiaları devam etmektedir (Harunoğulları, 2020a). Ayrıca MEB sınırlarına ilişkin belirsizlikler, doğal kaynakların mülkiyeti ve işletilmesi konusundaki bölgesel gerilimleri artırmıştır. Özellikle Filistin, Suriye, Mısır ve Lübnan gibi bölge aktörleri, İsrail’in kendi açık deniz gaz sahaları olarak ilan ettiği alanların bir kısmının aslında kendilerine ait olduğunu iddia ederek, İsrail’i doğal gaz rezervlerini tek taraflı olarak “sömürmek” ve “çalmakla” suçlamaktadır (Christou & Adamides, 2013). Bu gelişmeler, Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarının paylaşımı ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik hukuki ve siyasi uyuşmazlıkların daha da derinleşmesine neden olmuştur.

Türkiye, yaklaşık 1.800 kilometrelik kıyı şeridi ile Doğu Akdeniz’de ekonomik ve güvenlik açısından doğrudan hak ve menfaatleri bulunan bir kıyı devletidir. Türkiye’nin uluslararası deniz hukuku çerçevesinde sahip olduğu bu haklar, kıyı devletlerine tanınan egemenlik yetkilerine dayanmaktadır. GKRY, Birleşmiş Milletler (BM) ve AB gözetiminde ilan ettiği MEB mutabakatlarını ve petrol ile doğal gaz arama ruhsatlarını meşru kılmaya çalışmaktadır. GKRY’nin imzalamış olduğu bu mutabakatlar ve verdiği arama ruhsatları uluslararası hukuka aykırı nitelik taşımaktadır. Zira GKRY, Kıbrıs Adası’nın tamamını temsil etme yetkisine sahip değildir. Her ne kadar yaptığı

MEB ilanlarının yalnızca adanın güneyini ilgilendirdiğini savunsa da, adanın kuzeyinde yer alan ve uluslararası alanda KKTC tarafından temsil edilen coğrafyanın haklarını göz ardı etmektedir (Peker vd., 2019).

Şekil 4. Türkiye, KKTC ve GKRY'nin ruhsatlandırılmış hidrokarbon arama sahaları.

Kaynak: TRT HABER (2023).

Mısır, Türkiye yerine GKRY ile ortay hat prensibine dayanarak yaptığı deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması sonucunda yaklaşık 11.500 km²'lik bir deniz alanı kaybetmiştir. Benzer şekilde Lübnan da GKRY ile yaptığı anlaşma neticesinde 3.957 km²'lik deniz alanından mahrum kalmıştır. İsrail-GKRY arasında imzalanan MEB anlaşması ise İsrail'in yaklaşık 4.600 km²'lik bir deniz alanını kaybetmesine yol açmıştır (Yaycı, 2020). İsrail ile GKRY arasında 2010'da MEB ve doğal gaz çıkarımı konusunda varılan anlaşma, aynı yıl gerçekleşen Mavi Marmara olayı sonrasında zaten gergin olan İsrail-Türkiye ilişkilerini daha da kötüleştirmiştir. İsrail ile GKRY arasındaki iş birliği sürerken, Türkiye ile GKRY arasındaki ilişkiler, Kıbrıs meselesinin çözülmemiş doğası nedeniyle uzun süredir çalkantılı ve derin biçimde güvenleştirilmiş bir yapı arz etmektedir. GKRY'yi diplomatik olarak tanımayan Türkiye, yapılan anlaşmanın meşruiyetini reddetmekte ve KKTC'nin haklarının yok sayıldığını savunmaktadır (Christou & Adamides, 2013). Buna rağmen GKRY, bölge ülkeleriyle yaptığı ikili anlaşmalar sayesinde sahip olduğundan dört kat daha geniş bir deniz sahasında egemenlik iddiasında bulunmaktadır. İsrail'in Türkiye ile MEB sınırlandırma anlaşması yapması durumunda, GKRY'nin kendi parseli olarak ilan ettiği 12 numaralı parselin tamamı ile 1, 7, 8, 9, 10 ve 11 numaralı parsellerin bir kısmı İsrail'in yetki alanına dâhil olacak ve İsrail yaklaşık 16.344 km²'lik deniz alanı kazanacaktır. Türkiye ile Libya arasında 2019'da imzalanan "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" ise Libya'ya yaklaşık 16.700 km²'lik bir deniz alanı kazandırmıştır (Yaycı, 2020). Bu mutabakat aynı zamanda Türkiye'nin bölgede doğal kaynak arama ve işletme faaliyetlerini uluslararası hukuka uygun şekilde gerçekleştirebilmesi için gerekli yasal zemini sağlamıştır (Acer, 2019).

4. Doğu Akdeniz'de iş birliği dinamikleri ve jeopolitik etkileşimler

GKRY, Doğu Akdeniz'de enerji güvenliği ve jeopolitik denge arayışları doğrultusunda, bölge ülkeleriyle mali ve askeri iş birliklerini derinleştirmek amacıyla stratejik adımlar atmıştır. Bu çerçevede GKRY, Yunanistan ile birlikte İsrail, Mısır ve Ürdün'ü içeren üçlü iş birliği mekanizmaları kurarak, bölgedeki statüsünü pekiştirmeyi öte yandan çok taraflı diplomatik yapılar içinde kilit bir aktör haline gelmeyi amaçlamıştır. Bu iş birliği mekanizmaları kapsamında, Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal gaz rezervlerine yönelik yeni ortaklık modelleri ve enerji projeleri gündeme gelmiştir. Temel odak noktaları enerji, güvenlik ve savunma alanları olmakla birlikte; bu çok taraflı iş birlikleri ticaret, turizm, tarım, denizcilik faaliyetleri ve kültürel mirasın korunması gibi çeşitli sektörlerde de iş birliği imkânlarını içermektedir. Ayrıca, uluslararası sistemde statü arayışı içinde olan GKRY; AB, ABD, Rusya ve Çin gibi büyük güçlerin yanı sıra bölgedeki komşu ülkelerden destek alarak "faydalı bir ortak" ve "iyi bir güç" imajı çizmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda GKRY, Kıbrıs Adası üzerindeki jeopolitik konumunu güçlendirmenin yanında Doğu Akdeniz'de bölgesel bir "enerji merkezi" olarak konumlanmayı hedeflemektedir. GKRY'nin stratejisi, bir yandan Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik diplomatik girişimleri sürdürürken, diğer yandan bölgede keşfedilen doğal gaz rezervlerinin sunduğu ekonomik ve siyasi fırsatları etkin biçimde değerlendirmeye yöneliktir (Pedi & Kouskouvelis, 2019).

GKRY, uluslararası alanda statüsünü yükseltme çabaları kapsamında "yararlı ortak" kartını kullanarak Rusya ile ilişkilerini derinleştirme stratejisi benimsemiştir. Ayrıca, ekonomik ve siyasi nedenlerle AB'de nüfuz kazanma arayışına giren GKRY, bu çerçevede AB üyeliğine katılmıştır. GKRY'nin "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında AB'ye üyeliği, AB'ye Doğu Akdeniz'de hareket serbestisi sağlamanın yanında enerji rezervleri üzerinde söz sahibi olma imkânını da sunmuştur. Bu durum, GKRY'yi AB açısından bölgedeki en öngörülebilir ve istikrarlı ortaklardan biri hâline getirmiştir. Coğrafi konumu ve AB üyeliği nedeniyle GKRY, Çinli şirketlerin de yatırım ilgisini çekmiştir. Çin ile gerçekleştirilen üst düzey ziyaretlerin ardından Lefkoşa'da düzenlenen ticari etkinliklerde Çinli iş dünyası temsilcileri ve şirketler bir araya gelmiştir. Sürecin devamında GKRY, Kıbrıs limanlarının Çin savaş gemilerine açık olduğunu açıklamış ve Suriye'deki kimyasal silah operasyonu sırasında bir Çin savaş gemisi ticari gemilerin koruyucusu olarak Kıbrıs limanında demirlemiştir. GKRY, bir yandan ABD ile ilişkilerini güçlendirme çabalarını sürdürürken, diğer yandan Rusya ile çok yönlü iş birliğine dayalı ilişkilerini devam ettirmiştir. Bu iş birliği neticesinde iki taraf arasında Rus donanmasına ait gemilerin Kıbrıs limanlarına erişimine izin veren 19 anlaşma imzalanmıştır. Rusya ile diplomasi, siyasi iş birliği, savunma, ticaret, bankacılık, enerji, turizm ve kültür alanlarında yapılan anlaşmaların sayısı 67'ye ulaşmıştır. Rusya'nın GKRY'deki ekonomik çıkarlarının yanı sıra 10.000'den fazla Rusça konuşan nüfusu bulunmaktadır. Ayrıca Güney Kıbrıs'ta Rus okulları, bir siyasi parti, Rus Ortodoks Kilisesi yer almakta ve her yıl 800.000'den fazla Rus turist adayı ziyaret etmektedir (Pedi & Kouskouvelis, 2019).

Açık deniz jeolojisinin, İsrail'in açık deniz sahasının bir devamı niteliğinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Lübnan'ın zengin doğal gaz kaynaklarına sahip olduğu değerlendirilmektedir. İngiltere merkezli Spectrum ASA tarafından Lübnan açıklarında gerçekleştirilen "Faz 1" sismik araştırmaları Eylül 2012'de tamamlanmış ve bu çalışmalar sonucunda Lübnan'ın doğal gaz rezervlerinin yaklaşık 700 milyar metreküplük (bcm) bir potansiyele sahip olduğu tahmin edilmiştir. Bu miktarın Kıbrıs açıklarındaki doğal gaz potansiyelinden daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Lübnan açıklarındaki "Faz 2" bölgesinde gerçekleştirilen 3D sismik araştırma projesi devam etmiştir. Lübnan'daki doğal gaz kaynaklarının etkin bir şekilde geliştirilmesi ve ticari olarak değerlendirilmesi büyük ölçüde ülkenin siyasi istikrarına bağlıdır. Bu nedenle dış politika ve askeri faktörler, enerji kaynaklarının yönetimi sürecinde her zaman dikkate alınması gereken önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır (Tagliapietra & Mattei, 2013).

Mısır Parlamentosu, 2013'te halk oylaması sonucunda Cumhurbaşkanı seçilen Muhammed Mursi döneminde GKRY ile imzalanan deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşmasını iptal etmiştir. Bu karar, GKRY'nin daha önce ilan ettiği 13 arama sahasının geçerliliğini ortadan kaldırmıştır. Ülkede yaşanan darbe sonrasında yönetime gelen Abdülfettah el-Sisi ile birlikte önceki politikalara geri dönmüş ve iki ülke arasındaki ilişkiler daha da ileri seviyeye taşınmıştır (Ardemir & Allı, 2019). GKRY ile İsrail arasında imzalanan enerji iş birliği anlaşmaları, iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmiş ve İsrail'in Yunanistan ile uzlaşma sürecine girmesine zemin hazırlamıştır. Türkiye ile İsrail arasında yaşanan diplomatik gerginlikler ise bu ülkelerin, Türkiye'nin bölgedeki haklarını ihlal etmelerine yol açmıştır. Bunun yanı sıra, İsrail ile Lübnan arasında devam eden siyasi anlaşmazlıklar iki ülke arasındaki sorunların daha da büyümesine neden olmuştur. Lübnan, GKRY-İsrail MEB hattının kuzey ucundaki kısmını Lübnan-GKRY MEB sınırının bir parçası olarak kabul ettiğinden, bu sorun GKRY'yi de doğrudan ilgilendiren bir konu haline gelmiştir (Faustmann vd., 2012).

GKRY'nin İsrail ile yaptığı antlaşma, iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirerek bölgedeki güvenlik dengelerinde değişikliklere yol açarken, Türkiye ile İsrail arasındaki diplomatik yakınlaşmayı olumsuz yönde etkilemiştir. GKRY, ikili anlaşmalar aracılığıyla Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de sınırlı bir alana hapsedme stratejisi benimsemiş ve Türkiye'yi dışlayarak bölgedeki deniz kaynaklarından tek taraflı faydalanma girişiminde bulunmuştur. Türkiye'nin tüm diplomatik itirazlarına rağmen GKRY'nin çatışmacı ve tek taraflı tutumunu sürdürmesi, Doğu Akdeniz'in enerji güvenliğine olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Ayrıca GKRY, Kıbrıs Adası'nın kuzeyinde yer alan KKTC ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki haklarını göz ardı ederek, tek taraflı egemenlik iddiasında bulunmuş ve Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerle ittifak anlaşmaları imzalamıştır. Kıbrıs Rum Kesimi, ABD ve AB ülkelerinin desteğine dayanarak ve bu devletlerin Türkiye'ye baskı uygulayacaklarına güvenerek, Kıbrıs Adası üzerinde tam egemenlik kurma hedefi taşımaktadır (Atun & Atun, 2018). Doğu Akdeniz havzasının doğal gaz tedarikinde stratejik bir konuma gelmesi, bu kaynağın Avrupa pazarına ulaştırılmasına yönelik boru hattı projelerinin daha uygulanabilir bir şekilde hayata geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. İsrail, Yunanistan ve GKRY arasında planlanan boru hattı projesi dikkate alındığında, Yunanistan ve GKRY'nin ekonomik kırılganlığı ile İsrail'in Filistin'e yönelik gerilimi artıran politikaları projenin uygulanabilirliğini ciddi biçimde tartışılmalı hale getirmiştir. Joe Biden liderliğindeki ABD yönetimi, ekonomik gerekçeler yanında güzergâhtaki teknik ve siyasi zorluklar nedeniyle Doğu Akdeniz Boru Hattı (East-Med) projesine verdiği desteği geri çekmiştir.

İsrail, MEB kapsamında yer alan Yam Tethys, Leviathan, Tamar ve Dalit sahalarındaki derin doğal gaz rezervlerini çıkarmak amacıyla uluslararası ortaklıklar kurma çabası içerisinde. GKRY, kendi egemenliği altında gösterdiği deniz alanlarına ilişkin Türkiye'yi tehdit olarak algılamakta ve bu şekilde yansıtmaktadır (Prontera, 2017). Ankara yönetimi, GKRY ile İsrail arasındaki enerji temelli iş birliğinin gelişimini ekonomik, siyasi ve askeri bir meydan okuma olarak algılamakta; bu durumu Doğu Akdeniz'deki jeopolitik dengeye yönelik bir tehdit olarak değerlendirmektedir (Christou & Adamides, 2013). İsrail ise kendi belirlediği platformlarda İran ve Suriye'yi tehdit olarak görmektedir. Bahsi geçen devletler, bu sahalardaki egemenlik haklarına yönelik herhangi bir müdahale durumunda İsrail'in çıkarlarına kapsamlı saldırılarda bulunacaklarını en üst düzey yetkililer aracılığıyla dile getirmişlerdir. Doğu Akdeniz'deki devletlerarası etkileşimler ve güvenlik sorunları, enerji alanındaki gelişmeleri büyük ölçüde şekillendirmektedir. Bölgedeki enerji dinamikleri, Suriye'de yaşanan iç savaş ve ABD ile Rusya gibi büyük güçlerin stratejik hamleleriyle önemli bir dönüşüme uğramıştır. Bu durum, enerjinin uluslararası politik ekonomisi ve deniz politikaları üzerinde kayda değer bir arka plan oluşturmaktadır. AB enerji güvenliği stratejisi, GKRY ve Yunanistan'ın ulusal gündemleriyle etkileşim hâlinde olmasına rağmen, AB'nin bölgedeki etkisi sınırlı düzeyde kalmıştır (Prontera, 2017). Hidrokarbon kaynakları bakımından yetersiz olan AB ülkeleri açısından, enerji arz güvenliğinin sağlanması ve Rusya'ya bağımlılığın azaltılması (Shokri, 2022) noktasında Doğu Akdeniz'deki doğal gaz rezervlerinin stratejik önemi büyüktür. Bu durumun bilincinde olan GKRY, Avrupa ile ikili ilişkilerini güçlendirmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuş ve Avrupa'da siyasi ve ekonomik statüsünü artırma çabası içerisine girmiştir. GKRY, AB ile ekonomik bağlantılarını güçlendirme doğrultusunda ENI enerji şirketini ülkede doğal gaz arama ve üretim faaliyetlerine dahil ederek enerji iş birliğini derinleştirme stratejisi benimsemiştir (Tagliapietra & Mattei, 2013).

Doğu Akdeniz'de doğal gaz üretimi konusunda en deneyimli ülkelerden biri olan Suriye, 1998'de deniz alanlarında hidrokarbon arama faaliyetlerine başlamıştır. Kara alanlarındaki enerji faaliyetlerine öncelik verilmesi nedeniyle bu girişimler yavaşlamıştır. 2007'de deniz arama çalışmalarına yeniden ağırlık verilmiş ve aynı yıl ilk denizasını lisanslama turu gerçekleştirilmiş, ancak arzu edilen sonuçlara ulaşılamamıştır. 2012 yılı başlarında ikinci bir ihale turu planlanmış olsa da ülkede hükümet karşıtı protestolar ve ardından gelen iç istikrarsızlık nedeniyle bu faaliyetler iptal edilmiştir (El-Katiri & El-Katiri, 2014). 2013 yılının Aralık ayında Suriye yönetimi ile Rus enerji şirketi Soyut Nefte Gas arasında Blok 2'nin keşif ve geliştirilmesi için 25 yıllık bir anlaşma imzalanmıştır. Ülkede devam eden çatışmalar nedeniyle sondaj faaliyetlerine başlanamamıştır (Stanić & Karbuz, 2020). Suriye, hâlihazırda sırasıyla 2,5 milyar varil kanıtlanmış petrol ve 8,5 trilyon kübik feet (Tcf) doğal gaz rezervlerine sahip olmasına rağmen, bu kaynakların kullanım kapasitesi iç savaş nedeniyle önemli ölçüde azalmıştır (El-Katiri & El-Katiri, 2014). Ülkedeki orta ölçekli petrol ihracatı, iç savaş nedeniyle kesintiye uğramış; kara ve deniz bölgelerinde enerji üretiminde büyük bir potansiyele sahip olan ülke, çatışmaların şiddetlenmesi nedeniyle bu kapasitesini kullanamamıştır. Özellikle DEAŞ ve PYD gibi terör gruplarının kontrolüne giren enerji kaynak bölgelerinde üretilen petrol ve doğal gaz, bağımsız tüccarlara doğrudan nakit karşılığında satılarak bu grupların önemli bir gelir kaynağı hâline gelmiştir (Zemach, 2016; Harunoğulları, 2020a).

Doğu Akdeniz'deki zengin doğal gaz keşifleri, bölge ülkeleri arasında rekabeti ve iş birliği arayışlarını tetiklemiş; enerji kaynaklarının değerlendirilmesi amacıyla ekonomik ve güvenlik temelli çok taraflı girişimler başlatılmıştır. Bu amaçla İsrail ve komşu Arap devletlerinin de katılımıyla kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu (EMGF) dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir. Ocak 2019'da Mısır, Yunanistan, GKRY, İtalya, İsrail, Filistin ve Ürdün Enerji Bakanları, bölgenin doğal gaz potansiyelini ortaya çıkarmak ve bölgesel bir gaz piyasası geliştirilmesi için iş birliği ve diyalog amacıyla Kahire'de bir araya gelerek EMGF'nin kuruluşunu görüşmüşlerdir (EMGF, 2023). Her ne kadar forumun temelinde enerji konusundaki iş birliği yer alsa da, bu girişimin oluşumunu tetikleyen daha geniş jeostratejik süreçler dikkat çekmektedir. Forumun kurulması, Doğu Akdeniz'in stratejik öneme ilişkin bölge devletlerinin ulusal güvenlik perspektiflerindeki ortak algılarını yansıtmaktadır. Bu ülkelerin doğal gaz kaynaklarını yeni ortaklıklara dönüştürme konusundaki siyasi kararlılıkları, jeopolitik ve ekonomik gerçeklerden yeterince destek bulmamakta ve bazı jeoekonomik gerçekler göz ardı edilmektedir (Stergiou, 2019). Dolayısıyla, Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun sürdürülebilirliği, yalnızca enerji alanındaki iş birliğine değil, aynı zamanda dışlayıcı yaklaşımlardan kaçınılarak jeopolitik gerçekliklerin ve bölgesel hassasiyetlerin dikkate alındığı bütüncül ve kapsayıcı bir stratejiye bağlıdır.

5. Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji stratejisi

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kavşağında yer alan Türkiye, Akdeniz, Karadeniz ve Orta Doğu'ya doğrudan erişimi sayesinde enerji jeopolitiğinde kritik bir konuma sahiptir. Bu coğrafi avantaj, Türkiye'yi enerji zengini üretici ülkeler (Rusya, Azerbaycan, İran, Irak) ve enerjiye bağımlı tüketici pazarlar (bilhassa AB) arasında önemli bir enerji koridoru haline getirmiştir. Bu doğrultuda Türkiye, bir transit geçiş ülkesi olmanın ötesine geçerek,

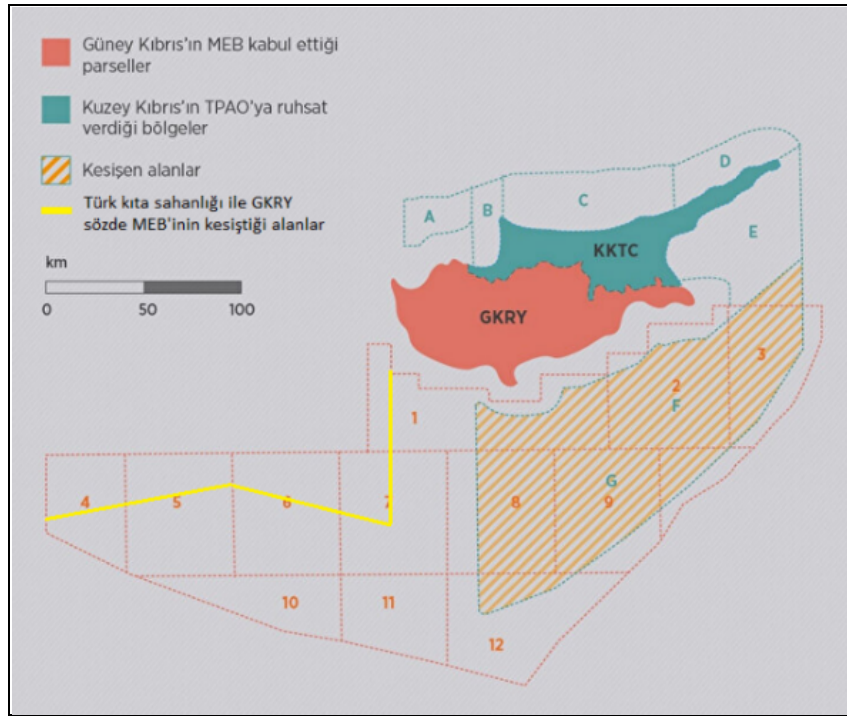
bölgesel bir enerji merkezi (hub) olma hedefi doğrultusunda enerji politikaları geliştirmekte ve bu kapsamda alt-yapı yatırımlarına öncelik vermektedir (Harunoğulları, 2020b). Türkiye, enerji arz güvenliğini sağlamak ve ekonomik kalkınmayı desteklemek amacıyla iç talebi karşılamaya yönelik stratejiler geliştirmekte ve uluslararası enerji iş birliklerini güçlendirmektedir. Enerji, Türkiye açısından ulusal güvenlik, dış politika ve ekonomik kalkınmanın bir bileşeni olmanın yanında egemenlik boyutu da taşıyan stratejik bir mesele olarak da değerlendirilmektedir.

Enerji kaynakları ve boru hatlarının güvenliğinin sağlanması, Türkiye'nin uluslararası alandaki siyasi ve ekonomik konumunu pekiştiren önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede Türkiye, enerjiye ilişkin bölgesel gelişmeleri yalnızca ekonomik bir zemin üzerinden değil, aynı zamanda doğrudan güvenlik ve egemenlikle bağlantılı olarak ele almakta; özellikle Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervlerine yönelik hak iddiaları ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusundaki anlaşmazlıkları dış politika gündeminin öncelikli başlıkları arasında konumlandırmaktadır. GKRY'nin İsrail ve Mısır gibi bölge ülkeleriyle imzaladığı ikili enerji anlaşmaları ile Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'de yürüttüğü tek taraflı hidrokarbon faaliyetleri, Türkiye tarafından deniz yetki alanlarına ve egemenlik haklarına yönelik doğrudan bir tehdit olarak değerlendirilmektedir (Christou & Adamides, 2013; Tziarras, 2019). Bu tek taraflı girişimler, Türkiye'nin ulusal güvenlik perspektifinden stratejik bir risk olarak algılanmakta ve bölgedeki jeopolitik gerilimi derinleştiren bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Nitekim literatürde, Türkiye'nin bu gelişmelere karşı geliştirdiği reflekslerin, enerji jeopolitiği ekseninde şekillenen dış politikasının önemli bir bileşeni olduğu sıkça vurgulanmaktadır (Özgen, 2013; Ceyhan, 2014; Colibasnu, 2021; Yayı, 2012; Kozanhan, 2022; Faustmann vd., 2012; Collinsworth, 2012; Tagliapietra & Mattei, 2013; Harunoğulları, 2020a). Türkiye'nin enerji politikası, uluslararası hukuk temelinde deniz yetki alanları üzerindeki egemenliğin korunması ve ulusal çıkarların güvence altına alınmasını amaçlayan proaktif ve çok boyutlu bir stratejiye dayanmaktadır. Özellikle Doğu Akdeniz'de izlenen strateji, bölgenin jeopolitik önemi ve enerji kaynaklarına erişim hedefi doğrultusunda şekillenmekte; siyasi, ekonomik ve askeri düzeyde oluşabilecek tehditlere karşı önleyici bir yaklaşımı içermektedir. Bu stratejinin temel unsurları arasında, Türkiye'nin kıyı bölgeleri üzerindeki egemenlik haklarının korunması, münhasır ekonomik bölgelerde sürdürülen enerji arama ve çıkarma faaliyetleriyle enerji güvenliğinin sağlanması ve bölgedeki jeopolitik güç dengelerinin Türkiye lehine yeniden yapılandırılması yer almaktadır (Colibasnu, 2021; Yayı, 2020). Söz konusu yaklaşım, enerji güvenliğini teminat altına almakla birlikte Türkiye'nin deniz yetki alanlarına yönelik hak iddialarını destekleyen etkin bir dış politika yürütmesini de içermektedir. Bu bağlamda enerji diplomasisi, askeri caydırıcılık ve uluslararası hukuk zemininde yürütülen müzakereler, Türkiye'nin bölgesel nüfuzunu artırmaya yönelik bütüncül stratejisinin temel araçlarını oluşturmaktadır. Stratejinin bu çok boyutlu yapısı, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki varlığını; yalnızca enerji eksenli değil, aynı zamanda ulusal güvenlik ve dış politika perspektifinden de kalıcı hale getirme hedefini yansıtmaktadır (Tagliapietra & Mattei, 2013; Harunoğulları, 2020a).

Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarına ilişkin yetki ve egemenlik ihtilafları, bölgesel gerilimlerin temelini oluşturmakta ve uluslararası hukukun gözetilmesini zorunlu kılan kritik bir boyut taşımaktadır. GKRY'nin Türkiye'nin MEB sınırları içinde yer alan sahaları tek taraflı ruhsatlandırarak yürüttüğü izinsiz hidrokarbon arama faaliyetleri, Türkiye'yi kendi haklarını korumaya yönelik adımlar atmaya sevk etmiştir. Bu kapsamda Türkiye, özellikle Antalya ve İskenderun Körfezleri ile GKRY tarafından hak iddia edilen ancak Türkiye'nin yetki alanında bulunduğu belirtilen bölgelerde aktif arama faaliyetlerine başlamıştır. GKRY ise Türkiye'nin bu faaliyetlerine karşı diplomatik ve hukuki söylemler geliştirirken, Fransa, ABD, İsrail ve Yunanistan gibi ülkelerle enerji ve güvenlik eksenli iş birlikleri kurarak uluslararası destek arayışını yoğunlaştırmıştır. Buna karşılık Türkiye, sahadaki kararlı varlığını sürdürmüştür; Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) KKTC'den aldığı ruhsatlar doğrultusunda 2008 yılının ekim ayında iki boyutlu sismik çalışmalarla başlattığı arama faaliyetlerini, 2011'de üç boyutlu sismik araştırmalarla genişletmiş ve aynı yılın kasım ayında Royal Dutch Shell ile iş birliği anlaşması imzalamıştır (Özgen, 2013). Türkiye ile KKTC arasında 21 Eylül 2011'de uluslararası hukuk ve hakkaniyet ilkeleri temelinde belirlenen 27. koordinat hattı üzerinden kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin bir mutabakat zaptı imzalanmıştır. Bu anlaşmayı müteakip, 22 Eylül 2011'de KKTC, TPAO'ya Kıbrıs Adası'nın belirli kara ve deniz alanlarında hidrokarbon arama yetkisi vermiş ve Kasım 2011'de Petrol Hizmetleri ve Ürün Paylaşım Protokolü hayata geçirilmiştir. Bu protokol kapsamında belirlenen bazı alanlar, GKRY'nin ruhsatlandığı güneydeki parsellerle çakışmış ve GKRY buna yanıt olarak daha önce ruhsatlandırılmamış tüm parselleri kapsayacak yeni ruhsatlandırma planları açıklamıştır (Collinsworth, 2012). GKRY'nin tek taraflı olarak ilan ettiği MEB kapsamında aralarında Noble Energy (ABD), Eni (İtalya) ve Kogas (Güney Kore) gibi uluslararası enerji şirketlerinin bulunduğu bazı firmalara hidrokarbon arama ruhsatları verilmiştir. GKRY'nin KKTC'yi dışlayan enerji politikası, Türkiye ve KKTC tarafından hem diplomatik hem de hukuki açıdan sert biçimde eleştirilmiştir. Türkiye ve KKTC, kıta sahanlığı ve MEB sınırlarına ilişkin hak iddialarını uluslararası kamuoyuna duyurarak, söz konusu alanlarda petrol

ve doğal gaz arama faaliyetlerini kararlılıkla sürdüreceklerini beyan etmişlerdir. Türkiye, GKRY'nin İsrail, Lübnan ve Mısır ile yaptığı deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşmalarına itiraz etmiş; bu anlaşmaların yeniden değerlendirilmesi yönünde diplomatik girişimlerde bulunmuştur (Faustmann vd., 2012). Özellikle Şubat 2012'de GKRY'nin ikinci uluslararası hidrokarbon ihalesini ilan etmesi, Türkiye'nin sert tepkisine neden olmuştur. Türkiye bu çerçevede 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı parsellerin kendi kıta sahanlığı ile çakıştığını (Şekil 5) vurgulayarak, bu bölgelerde yapılacak izinsiz faaliyetlere karşı gerekli tüm tedbirleri alacağını duyurmuştur. Türkiye, söz konusu faaliyetlerin uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirtmiş ve ulusal haklarının korunması için siyasi ve askeri düzeyde önlemler alınacağını ifade etmiştir (Collinsworth, 2012).

Şekil 5. Türkiye-KKTC ile GKRY arasındaki ihtilaflı parseller

Kaynak: AA (2019).

Buna karşılık KKTC, TPAO'ya kendi deniz yetki alanlarında hidrokarbon arama lisansı vererek sahadaki faaliyetlerin meşruiyetini pekiştirmiştir. Öte yandan, bazı uluslararası enerji şirketleri tüm diplomatik gerilimlere rağmen bölgede faaliyet göstermeyi sürdürmüş; Eni ve Kogas gibi firmalar, GKRY ile Blok 2, 3 ve 9 için arama ve üretim paylaşım anlaşmaları imzalamıştır. Konsorsiyumda Eni %80, Kogas ise %20 hisseye sahip olmuştur (Tagliapietra & Mattei, 2013). Bu bloklar, KKTC'nin de MEB hak iddia ettiği Afrodit sahasında yer almakta olup, Türkiye bu durumu egemenlik haklarının ihlali olarak değerlendirmiştir. Ankara, Kıbrıs Adası'nın doğal kaynaklarının yalnızca GKRY tarafından temsil edilemeyeceğini kesin bir dille ifade ederek, kapsamlı çözüm sağlanmadan yürütülen hidrokarbon faaliyetlerine karşı çıkmaya devam etmektedir. Bu bağlamda Türk Deniz Kuvvetleri, Doğu Akdeniz'de ihtilaflı deniz alanlarında devriye faaliyetlerini artırmıştır (Faustmann vd., 2012).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarına ilişkin politikasında kritik bir dönüm noktası, 2019'da Libya ile imzalanan 'Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Mutabakatı' ve 'Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakatı' olmuştur. Bu anlaşmalar, Türkiye'ye uluslararası hukuk çerçevesinde Doğu Akdeniz'de meşru bir zemin kazandırmış ve bölgesel güç dengelerinde siyasi bir üstünlük sağlamıştır. Türkiye, 2019 ve 2020 yıllarında Doğu Akdeniz'in tartışmalı deniz alanlarında sismik araştırma faaliyetlerini yoğunlaştırarak, deniz yetki iddialarını sahada pekiştirdiği gibi enerji jeopolitiği bağlamında etkinliğini artırmıştır. Türkiye-Libya Mutabakatı, özellikle Yunanistan'ın Mısır ve GKRY ile yaptığı MEB sınırlandırma anlaşmalarının hukuki meşruiyetini tartışmalı hâle getirmiş ve bu girişimlerin Türkiye açısından geçersiz olduğu iddiasını güçlendirmiştir (Şekil 6) (Harunoğulları, 2020a). Türkiye'nin bu adımları, bölgedeki stratejik pozisyonunu güçlendirme ve enerji kaynaklarına ilişkin haklarını koruma iradesinin bir göstergesi olmuştur.

Türkiye, enerji güvenliğini sağlama ve dışa bağımlılığını azaltma hedefi doğrultusunda, Doğu Akdeniz'de hidrokarbon arama ve sondaj faaliyetlerine yönelik proaktif ve kararlı bir strateji izlemektedir. Bu çerçevede Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), 2018 yılından itibaren bölgede Alanya-1, Magosa-1, Finike-1,

Güzelyurt-1, Karpaz-1, Lefkoşa-1, Narlidere-1 ve Selçuklu-1 olmak üzere toplam sekiz sondaj kuyusu açmıştır. Her ne kadar bu kuyularda henüz ekonomik düzeyde üretilebilir bir keşif gerçekleştirilmemiş olsa da, Doğu Akdeniz'in yüksek enerji potansiyeli, Türkiye'nin arama faaliyetlerine devam etmesini stratejik bir zorunluluk hâline getirmektedir. Türkiye'nin petrol ve doğal gazı yüksek düzeyde bağımlı olması, bu arama faaliyetlerinin stratejik önemini artırmaktadır. Enerji ithalatına dayalı yapısal bağımlılığın doğurduğu ekonomik ve jeopolitik riskleri azaltmak amacıyla, hidrokarbon arama çalışmaları hem ulusal güvenlik hem de ekonomik sürdürülebilirlik açısından kritik bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Türkiye, 2000'li yılların başından itibaren derin deniz arama kapasitesini artırmak üzere sistemli adımlar atmış ve yerli arama filosunu güçlendirmiştir. Özellikle 2012 yılında envantere katılan Barbaros Hayrettin Paşa ve 2017'de hizmete giren Oruç Reis sismik araştırma gemileri, Türkiye'nin denizlerdeki enerji keşif kapasitesini önemli ölçüde artırmış ve Doğu Akdeniz'deki enerji diplomasisinin temel dayanaklarından biri hâline gelmiştir (Kavaz, 2021).

Şekil 6. Türkiye - Libya Deniz Yetki Alanları

Kaynak: NTV (2019); Harunoğulları (2020a).

Türkiye, TANAP ve Türk Akımı gibi büyük ölçekli enerji projeleriyle Avrupa'ya enerji arzında stratejik bir geçiş ülkesi konumuna gelmiş; Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon potansiyeli ise bu rolünü daha da pekiştirmiştir (Colibasano, 2021). Özellikle Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) üzerinden Azerbaycan gazının Avrupa'ya taşınması, Türkiye'nin enerji iletiminde merkez ülke olma hedefini güçlendirirken, AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltma stratejisine de katkı sağlamaktadır. Türkiye'nin AB ile enerji ilişkileri, ekonomik, jeopolitik ve stratejik bir boyut taşımaktadır. AB, enerji arz güvenliğini artırmak ve kaynak çeşitliliğini sağlamak amacıyla Türkiye üzerinden taşınan enerji kaynaklarına stratejik düzeyde ihtiyaç duymaktadır. Uzun süredir devam eden AB üyelik süreci bağlamında Türkiye, enerji politikalarını dış politikasının merkezinde konumlandırmaktadır (Erdoğan, 2017; Harunoğulları, 2018; Özalp, 2019). Türkiye'nin enerji vizyonu, yalnızca bir transit geçiş güzergâhı olmanın ötesine geçerek, gelişmiş depolama, işleme ve dönüşüm altyapısıyla küresel ve bölgesel enerji pazarlarında aktif bir aktör olmayı hedeflemektedir. Bu stratejik yönelimde, kaynak ve güzergâh çeşitliliği temel bir güvenlik unsuru olarak öne çıkmaktadır. Böylece iç enerji talebinin kesintisiz karşılanması, yeniden ihracat, fiyatlandırma ve ticaret mekanizmalarının inşası mümkün hâle gelecektir. Türkiye'nin enerji politikaları, kaynak tercihi açısından bakıldığında giderek doğal gaz eksenine kaymakta; Doğu Akdeniz ise arz güvenliğini pekiştirmesi yanında enerji merkezi olma hedefiyle doğrudan ilişkilendirilerek jeostratejik önem kazanmaktadır (Tsakiris vd., 2018)."

6. Sonuç ve öneriler

Doğu Akdeniz, sahip olduğu zengin hidrokarbon rezervleriyle küresel enerji jeopolitiğinde stratejik bir konuma sahiptir. Bölgede uzun süredir devam eden etnik, politik ve diplomatik ihtilaflar, enerji kaynaklarının istikrarlı ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Bu durum, bölgesel aktörler yanında küresel düzeyde enerji arz güvenliğini önceleyen devlet ve kuruluşları da yakından ilgilendirmektedir. Enerji, ticaret ve

çevre politikalarına dayanan çok yönlü bağımlılık ilişkileri ile birlikte, siyasi, askeri ve teknolojik gelişmeler; bölgedeki enerji projelerinin teknik, diplomatik ve ekonomik düzeyde çok taraflı iş birliğini zorunlu kılmaktadır. Mevcut koşullar, doğal gaz rezervlerinin uluslararası pazarlara güvenli şekilde entegre edilebilmesi için boru hattı altyapılarının güçlendirilmesini ve diplomatik mekanizmaların işler hale getirilmesini gerektirmektedir. Ne var ki bölgesel ve küresel siyasi-ekonomik ortamın henüz tam olarak olgunlaşmamış olması, Doğu Akdeniz'in doğal gaz ihracatçısı olma potansiyelini sınırlamaktadır. Özellikle Batı ülkelerinin enerji arz güvenliğini sağlamaya yönelik hedefleri doğrultusunda, bölgedeki ihtilafların barışçıl yollarla çözülmesi ve taraflar arasında etkili diplomatik ilişkilerin kurulması büyük önem taşımaktadır.

Türkiye; stratejik, jeopolitik ve coğrafi konumuyla enerji koridoru olmasının yanında enerji merkezi olma yolunda da kilit bir aktör haline gelmektedir. Özellikle Doğu Akdeniz doğal gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması, ekonomik, teknik ve güvenlik açısından en rasyonel seçeneklerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, AB ülkelerinin Türkiye ile ilişkilerini yeniden yapılandırmasına neden olmuş; Türkiye'yi enerji projelerinde vazgeçilmez bir ortak konumuna taşımıştır. Türkiye'nin bu rolü, enerji güvenliği yanında AB'nin 2030 sonrası Akdeniz politikası çerçevesinde belirlediği insani gelişme, dayanıklılığın artırılması, barış ve güvenliğin tesisi, göç yönetimi ve yeşil dönüşüm gibi önceliklerin hayata geçirilmesinde de kritik katkılar sunma potansiyeli taşımaktadır (Akbari, 2022). Bu nedenle Türkiye ile geliştirilecek stratejik iş birliği, Avrupa'nın kısa vadeli enerji arz güvenliğinden uzun vadeli enerji dönüşümüne kadar geniş bir yelpazede etkili olacaktır. Öte yandan, İsrail'in bölgedeki politikaları (Gazze'deki insan hakları ihlalleri, Batı Şeria'da uygulanan orantısız güç, Lübnan'a ve Suriye'ye yönelik askeri müdahaleler) (SETA, 2024) Doğu Akdeniz'deki enerji sürecini kırılganlaştırmakta ve jeopolitik riskleri artırmaktadır. Bu bağlamda, AB'nin Türkiye ile siyasi ve ekonomik ilişkilerde daha yapıcı bir diyalog geliştirmesi ve enerji iş birliğini derinleştirilmesi, bölgesel istikrarın sağlanması açısından da önem taşımaktadır.

İsrail, Yunanistan, Mısır ve GKRY gibi aktörler, Batılı devletlerin desteğiyle Türkiye'yi enerji denkleminin dışında bırakmayı hedefleyen politikalar izlemekte; özellikle Yunanistan ve GKRY'nin uluslararası hukuku ihlal eden tek taraflı adımları, mevcut gerilimleri tırmandırmakta ve çözüm çabalarını zorlaştırmaktadır. Buna ek olarak, İran ile Batı arasında yaşanabilecek olası krizler veya Hürmüz Boğazı'nın tanker trafiğine kapanması gibi senaryolar, Doğu Akdeniz'in jeostratejik önemini daha da artırmaktadır. Doğu Akdeniz'in Basra Körfezi, Hazar Denizi, Süveyş Kanalı ve Kızıldeniz gibi küresel enerji ve ticaret koridorlarının kesişim noktasında yer alması, buradaki istikrarsızlıkların yerel olmasının yanında küresel düzeyde de ciddi jeopolitik sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.

Türkiye'nin enerji politikalarının, dış politikayla entegre bir biçimde yürütülmesi ve enerji diplomasisinin kurumsallaştırılarak diplomatik misyonlarda enerji uzmanlığının güçlendirilmesi önemli görülmektedir. Ayrıca, enerji güvenliği politikaları karşılıklı fayda, uluslararası hukuk ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri temelinde şekillendirilmelidir. Türkiye, Doğu Akdeniz'deki hak ve çıkarlarını uluslararası hukuk zemininde savunurken, diyalog ve çok taraflı müzakere mekanizmalarını da önceliklendirmektedir. Bu nedenle, enerji güvenliğinin sağlanması ve bölgesel barışın tesis edilebilmesi için iş birliğine dayalı, çok taraflı diplomatik çözümler kaçınılmazdır. Bölgesel enerji iş birliklerinin geliştirilmesi için Türkiye'nin Doğu Akdeniz Gaz Forumu (EMGF) gibi çok taraflı platformlara gözlemci ya da eşit ortak olarak katılımı desteklenmeli; bu platformlarda Türkiye'nin katkı sunabileceği yapıcı roller teşvik edilmelidir. Türkiye'nin bölgedeki enerji denklemi içinde dışlanmaması, Avrupa'nın enerji güvenliği ve Doğu Akdeniz'in barış ve kalkınması açısından stratejik bir gerekliliktir.

Doğu Akdeniz'in doğal gaz ihracat merkezi olma potansiyelinin gerçekleştirilmesi, teknik, ekonomik ve siyasi parametrelerin gerçekçi bir şekilde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu süreçte AB'nin, bölgedeki altyapı eksikliklerini gidermeye yönelik somut adımlar atması kritik önem taşımaktadır. Özellikle LNG terminalleri ve yeni boru hatlarının inşası, arz güvenliğini artırmakla beraber piyasa çeşitliliğini sağlayarak enerji fiyatlarında istikrar yaratacaktır. Lakin bölgenin küresel pazarlara entegrasyonu yalnızca teknik yatırımlarla sınırlı değildir. AB'nin enerji altyapısı geliştirme çabaları, bölge ülkeleriyle yapılacak ticaret anlaşmaları ve enerji teknolojilerine yönelik Ar-Ge iş birlikleriyle desteklenmelidir. Bu doğrultuda kurulacak bölgesel teknik konsorsiyumlar, ekonomik iş birliğini artırmanın yanında siyasi güvenin tesisine katkı sunabilir. Ayrıca bölgede süregelen jeopolitik gerilimler ve deniz yetki alanlarına ilişkin anlaşmazlıklar göz önünde bulundurulduğunda, enerji yatırımlarının sürdürülebilirliği için şeffaflık, kapsayıcılık ve kaynaklara adil erişim gibi ilkelerin temel alınması gerekmektedir. Bu noktada AB, tarafsız bir arabulucu olarak enerji diplomasisine dayalı, çok taraflı ve istikrara yönelik bir iş birliği ortamının oluşmasını teşvik etmelidir. Aksi takdirde, jeopolitik risklerin etkin şekilde yönetilememesi ve diplomatik uyumun sağlanamaması durumunda, bölgesel enerji projeleri orta ve uzun vadede yüksek belirsizliklerle karşı karşıya kalabilir. Deniz yetki alanlarına ilişkin ihtilafların sürmesi, bölgesel enerji yatırımlarını orta ve uzun vadede ciddi belirsizliklerle karşı karşıya bırakacak; bu da enerji arz güvenliğini zayıflatırken, AB'nin

enerji çeşitlendirme hedeflerini de riske atacaktır. Öte yandan, iş birliğine dayalı, kapsayıcı ve hukuka uygun bir yaklaşım benimsenmesi durumunda, bölge ülkelerinin ekonomik kalkınmasının desteklenmesi yanında Avrupa'nın enerji güvenliğine stratejik katkı sağlanacaktır.

İhtilafların çözümünün tarafların siyasi iradesine ve uluslararası hukukun bağlayıcı ilkelerine ve çok taraflı müzakere mekanizmalarına dayanılması gerekmektedir. Özellikle Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) çerçevesinde sağlanacak uzlaş, hukuki meşruiyeti güçlendirecek ve yatırım ortamındaki belirsizlikleri azaltacaktır. Bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının güvenli ve ekonomik şekilde işletilebilmesi ise teknik altyapıya ve bölge ülkeleri arasında kalıcı bir güven ortamının tesis edilmesine bağlıdır. Bu kapsamda, uluslararası kuruluşların daha etkin kolaylaştırıcı roller üstlenmesi ve çok taraflı arabuluculuk mekanizmalarının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- AA (Anadolu Ajansı). (2019). Doğu Akdeniz'de neler oluyor, şu linkte bulunabilir: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/dogu-akdenizde-neler-oluyor/1529776> (Erişim tarihi: 10 Mayıs 2022).
- Acer, Y. (2019). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye-Libya Mutabakatı. *Seta Analiz*, 301, 1-18.
- Adamides, C., & Christou, O. (2014). *Policy dilemmas of energy securitization in the Eastern Mediterranean*. European Consortium for Political Research (ECPR) General Conference, Glasgow, UK.
- Akbari, A. M. (2022). The East-Med pipeline and the European-Turkish relations, March 1, 2022, RIAC, <https://russiancouncil.ru/en/blogs/arash-akbari/the-eastmed-pipeline-and-the-europeanturkish-relations/>
- Arıdemir, H. & Allı, Ç. (2019). Doğu Akdeniz bölgesindeki Münhasır Ekonomik Bölge tartışmalarının analizi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 4 (10), 188-202.
- Atun, Y. & Atun, A. (2018). Doğu Akdeniz'de yeni siyasi dengeler, *Turan-Sam*, 10 (39), 7-14.
- BooksonTurkey. (2022). Mavi Vatan Doktrini, dünya ve Doğu Akdeniz, şu linkte bulunabilir: <https://www.booksonturkey.com/mavi-vatan-doktrini-ve-dogu-akdeniz/> (Erişim tarihi: 20 Aralık 2024).
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27-40. DOI 10.3316/QRJ0902027
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Campos, A. & Fernandes, C. P. (2017). *The Geopolitics of Energy*, in Geopolitics of Energy and Energy Security, (Edt. Carla Patricio Fernandes & Teresa Ferreira Rodrigues), pp. 23-40, Instituto da Defesa Nacional.
- Ceyhan, G. Ç. (2014). *Türkiye, Kıbrıs ve İsrail üçgeninde Doğu Akdeniz'in güvenlik sorunları*, Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi bildiriler kitabı, BİLGESAM, 23-24 Eylül 2014, İzmit/Kocaeli. ss. 28- 43.
- Christou, O., & Adamides, C. (2013). Energy securitization and desecuritization in the New Middle East. *Security Dialogue*, 44 (5-6), 507-522.
- Colibasanu, A. (2021). Blue Homeland: Turkey's strategy in the Eastern Mediterranean, Euractiv, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/opinion/blue-homeland-turkeys-strategy-in-the-eastern-mediterranean/>
- Collinsworth, D. A. (2012). *Doğu Akdeniz gazı ve Türkiye'nin Duruşu*, Kıbrıs açık denizindeki hidrokarbonlar bölgesel siyaset ve servet dağılımı adlı kitapta bölüm, PCC Raporu 1/2012. Friedrich Ebert Stiftung. ss. 23-28.
- Denizli, C., Akengin, H. & Karaca, A. (2023). Doğu Akdeniz hidrokarbon yatakları, deniz yetki alanları ve sınır anlaşmazlıkları üzerine jeopolitik bir değerlendirme. *Türk Coğrafya Dergisi*, sayı 84, ss. 233-247. <https://doi.org/10.17211/tcd.1308226>
- Ediger, V. Ş., Devlen, B. & Bingöl M. D. (2012). Levant'ta büyük oyun: Doğu Akdeniz'in enerji jeopolitiği, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9 (33), 73-92.
- El-Katiri, L. & El-Katiri, M. (2014), Regionalizing East Mediterranean gas: energy security, stability and the U.S. Role, *Strategic Studies Institute*. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1243> (Retrieved: 30.05.2016).
- EMGF (East Mediterranean Gas Forum). (2023). *Overview*, <https://emgf.org/about-us/overview/>
- Erdoğan, N. (2017). Tanap projesinin Türkiye ve Azerbaycan enerji politikalarındaki yeri ve önemi, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (3), 10-26
- Faustmann, H., Gürel, A. & Reichberg, G. M. (2012). Kıbrıs açık denizindeki hidrokarbonlar bölgesel siyaset ve servet dağılımı, *PCC Raporu* 1/2012. Friedrich Ebert Stiftung.
- Flint, C. (2022). *Introduction to geopolitics*, New York: Routledge.
- Harunoğulları, M. (2018). *Tanap'ın AB enerji güvenliği ve Türkiye'nin jeopolitik önemi üzerindeki etkileri*, Edebiyat, Eğitim, İktisat ve Mühendislik adlı kitap içinde (Edt. Başal, H. A., Ulutürk, Y. & Öner M.N. K.) ss. 963-994.
- Harunoğulları, M. (2020a). Eastern Mediterranean energy basin: International conflict and competition on the region. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 42, 455-481
- Harunoğulları, M. (2020b). Enerji dağıtım merkezi perspektifinden Türkiye'nin enerji jeopolitiği, *Mukaddime*, 11 (1), 177-211.
- IEA, (2019). What is energy security?, şu linkte bulunabilir: <https://www.iea.org/topics/energysecurity/whatisenergysecurity/> (Erişim tarihi: 15 Aralık 2024).
- International Hydrographic Organization, (1953). Limits of Oceans and Seas. IMP. Monique: Monte Carlo.
- Kavaz, İ. (2021). The Energy equation in the Eastern Mediterranean, *Insight Turkey*, Vol. 23 / No. 1 / pp. 139-160.

- Kirchner, E., & Berk, C. (2010). European energy security co-operation: Between amity and enmity. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 48(4), 859–880.
- Kozanhan, M. K. (2022). China's one belt one road project and its effects on Mediterranean security. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 4 (3), 251-270. DOI:10.53451/ijps.952106
- Kuran, S. (2009). *Uluslararası deniz hukuku*. İstanbul: Türkmen Kitapevi.
- Kuus, Merje. 2010. *Critical geopolitics*. In Oxford Research Encyclopedia of International Studies. International Studies Association and Oxford University Press. doi:10.1093/acrefore/9780190846626.013.137.
- Kwiatkowska, B. (1991). Creeping jurisdiction beyond 200 miles in the light of the 1982 law of the sea convention and state practice. *Ocean Dev. Int. Law*, 22, 153–187. <http://dx.doi.org/10.1080/00908329109545954>.
- Natorski, M., & Herranz-Surrales, A. (2008). Securitizing moves to nowhere? The framing of the European Union's energy policy. *Journal of Contemporary European Research*, 2 (2), 70-89.
- NTV. (2019). KKTC'ye Geçitkale'nin ardından deniz üssü (Libya anlaşmasının mimarı konuştu, şu linkte bulunabilir: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/kktce-gecitkalenin-ardindan-deniz-ussu-libya-anlasmasinin-mimari-konustu> (Erişim tarihi: 10 Mart 2020).
- Oliveira, L. K. (2015). Geopolítica energética dos países emergentes. Şu linkte bulunabilir: <https://www.ufrgs.br/sicp/wp-content/uploads/2015/09/OLIVEIRA2015Geopol%C3%ADticaEnerg%C3%A9tica-dos-Pa%C3%ADses-Emergentes.pdf> (Erişim tarihi: 20 Aralık 2024).
- Oral, M. (2020). Küresel enerji jeopolitiğinde yükselen aktör: LNG, *Turkish Studies - Economy*, 15(1), 379-393. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.41643>
- Ó Tuathail, G. (1996). *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Özalp, M. (2019). Küresel Ölçekte Türkiye'nin Enerji Arz ve Talep Güvenliği, *Turkish Studies*, 14 (1), 537-552.
- Özdemir, V. & Hasan, B. (2018). Uluslararası ekonomi politik bir değerlendirme: Karadeniz ve Doğu Akdeniz deniz alanları sorunu, *Turkish Studies Economics, Finance and Politics*, Volume 13/22, p. 401-416 DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14059>
- Özgen, C. (2013). Doğu Akdeniz'de enerji güvenliğine yönelik bir girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı, *Akademik Orta Doğu*, 8 (1), 101-114.
- Özkan, A. (2015). Kıta sahanlığının sınırlandırılmasında uluslararası uygulamalar: sözleşmeler, içtihat ve doktrin, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 31, 367-386.
- Pedi, R. & Kouskouvelis, I. (2019). *Cyprus in the Eastern Mediterranean: A small state seeking for status*, S. N. Litsas, A. Tziampiris (eds.), içinde *The New Eastern Mediterranean*, Springer International Publishing AG, part of Springer Nature, pp. 151-167, https://doi.org/10.1007/978-3-319-90758-1_9
- Peker, H. S., Oktay, K. Ö. & Şensoy, Y. (2019). Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları ve enerji kaynakları çerçevesinde Türkiye'nin enerji güvenliği, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt:8 Sayı:1, 85-106, DOI:10.28956/gbd.562972
- Prescott, V., & Triggs, G. D. (2008). *International frontiers and boundaries: Law, politics and geography*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Prontera, A. (2017). *The offshore frontiers of energy security in the Mediterranean*, Excerpt from the Book 'The New Politics of Energy Security in the European Union and Beyond. States, Markets, Institutions'. London: Routledge.
- SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı). (2024). *2024'te Türkiye'nin jeopolitik ortamı çatışma dünyasında stratejik istikrar arayışı*, Seta Güvenlik Radarı, Seta Rapor.
- Shokri, U. (2022). Israel-Turkey natural gas pipeline: Active energy diplomacy in favor of regional stability and security. *Mena Affairs*, February 13. <https://menaaffairs.com/israel-turkey-naturalgas-pipeline-active-energy-diplomacy-in-favor-of-regional-stability-and-security/>
- Sovacool, B. K. & Brown, M. A. (2010). Competing dimensions of energy security: an International Perspective, *Annu. Rev. Environ. Resour.* 35, 77–108.
- Speed, P. A. (2016). *Energy geopolitics*, şu linkte bulunabilir: <http://esi.nus.edu.sg/research/energygeopolitics> (Erişim tarihi: 20 Aralık 2024).
- Stanic, A. & Karbuz, S. (2020). The commercial challenges facing Eastern Mediterranean Gas, *OGEL 3 Oil, Gas & Energy Law*, pp. 1-18. Şu linkte bulunabilir: www.ogel.org. Retrieved July 02, 2020, from www.ogel.org/article.asp?key=3886 (Erişim tarihi: 20 Aralık 2024).
- Stergiou, A. (2019). *Geopolitics and energy security in the Eastern Mediterranean: The formation of new 'energy alliances' in the New Geopolitics of the Eastern Mediterranean Trilateral Partnerships And Regional Security* (Ed:Zenonas Tziarrras), Pp.11-30, Re-Imagining the Eastern Mediterranean Series: Pcc Report 3/2019, Friedrich-Ebert-Stiftung and Peace Research Institute Oslo (PRIO).
- Tagliapietra, S. & Mattei, F. E.E. (2013). *Towards a new Eastern Mediterranean energy corridor? Natural gas developments between market opportunities and geopolitical risks*, The rise of Turkey and the New Mediterranean Research Programme, FEEM Nota di Lavoro n. 12, 1-32.
- Tanja, G. J. (1991). The legal determination of international maritime boundaries. *International and Comparative Law Quarterly*, 40 (2), 500-501.
- TRT HABER. (2023). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki yetki haritası (Erişim tarihi: 15 Aralık 2023).
- Tsakiris, T., Ulgen, S. & Han, A. K. (2018). *Gas Developments in The Eastern Mediterranean: Trigger or Obstacle for EU Turkey Cooperation?*, Feuture Online Paper No. 22, 1-35.

- Tziarras, Z. (2019). *The new geopolitics of the Eastern Mediterranean – an introduction*, in Tziarras Zenonas (ed.), *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security. Re-imagining the Eastern Mediterranean Series: PCC Report*, 3. Nicosia: PRIO Cyprus Centre, 5-10.
- Xu, Y., Peng, P., Xie, X., & Lu, F. (2025). Structural analysis and robustness assessment of global LNG transport network from 2013 to 2023, *Ocean and Coastal Management*, 263, 107619.
- Yaycı C. (2011). Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında Libya’nın rolü ve etkisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14, 17-41.
- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının paylaşılması sorunu ve Türkiye, *Bilge Strateji*, 4 (6), 1-70.
- Yaycı, C. (2020). Türkiye-Libya arasında imzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmasının sonuç ve etkileri. *Kriter*, 42, 34-37.
- Zemach, S. (2016). Toward an Eastern Mediterranean Integrated Gas Infrastructure?, *Foreign and Security Policy Paper*, No:20, <http://www.gmfus.org/listings/research/type/publication>

Extended Abstract

Introduction

This study examines the evolving energy dynamics and geopolitical relations in the Eastern Mediterranean, with a particular focus on Türkiye's strategic role. Utilizing qualitative research methods, including case studies and document analysis, the research investigates the impact of energy cooperation and conflicts on regional and global energy security. The discovery of significant hydrocarbon reserves in the region has transformed the Eastern Mediterranean into a nexus of energy, economic, and geopolitical interests. This transformation has led to both enhanced strategic partnerships and intensified rivalries among regional actors. Situated at the nexus of energy, politics, economics, and strategy, the Eastern Mediterranean holds increasing strategic importance at both global and regional levels. This significance stems not only from its geographical location but also from its geostrategic function as a potential energy corridor and its integration into international maritime trade routes.

Since 2009, comprehensive seismic surveys and drilling activities in the region have led to the discovery of major offshore natural gas fields—such as Leviathan, Tamar, Aphrodite, and Zohr—by Israel, the Greek Cypriot Administration (GCA), and Egypt. These discoveries have offered economic and strategic opportunities for the littoral states while positioning the Eastern Mediterranean at the center of natural gas-focused policies and international strategic calculations in the context of energy security. However, the process of sharing and managing the region's energy reserves has become increasingly intricate due to long-standing ethnic, political, and diplomatic disputes, making it a direct factor affecting regional stability. Chief among these challenges are the Cyprus issue, the maritime border dispute between Israel and Lebanon, and the violations of maritime jurisdiction rights of Türkiye and the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), which collectively hinder the efficient and stable exploitation of energy resources. In this context, the distribution of energy resources transcends a purely technical or economic matter, becoming entangled with multifaceted political and legal issues such as international law, maritime jurisdiction, and sovereign rights.

Results

The generally accepted definition of energy security is "the availability and adequacy of energy." The IEA defines energy security as "the continuous availability of energy resources at an affordable price" (IEA, 2019). Energy consumers approach energy security as uninterrupted access to energy services at reasonable prices, while major oil and natural gas producers focus not only on the security of access to new reserves but also on the security of demand for their products. Policymakers, on the other hand, emphasize the protection of energy resources and infrastructure from war and terrorist acts (Sovacool & Brown, 2010). Oliveira (2015) defines energy geopolitics as the analysis of all geopolitical and strategic factors that affect energy reserves, exploration technologies, energy infrastructure, transportation, and the ultimate use of energy resources. According to Speed (2016), energy geopolitics is based on factors such as instability in oil-producing regions, the rise of national oil companies, resource nationalism, the depletion of reserves of traditional suppliers, and the opening of new sea routes (Campos & Fernandes, 2017). The Eastern Mediterranean holds a strategic position in energy geopolitics due to the size of its hydrocarbon reserves, production potential, and its capacity to meet the demands of global energy markets.

The discovery of rich oil and natural gas reserves, particularly off the coast of Israel, Cyprus, and Egypt in the Eastern Mediterranean, has led to an increasing geopolitical importance of the region in international politics, making the geopolitical dynamics even more complex. Since the early 2000s, natural gas and oil discoveries have created a broad regional geopolitical equation involving Türkiye, the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), Israel, Libya, Lebanon, Egypt, the Greek Cypriot Administration (GC), and Greece. Major natural gas discoveries at the Leviathan, Tamar, and Zohr fields in Israel and Egypt (Stanic & Karbuz, 2020), along with the development of these resources, have made the Eastern Mediterranean a significant part of the global energy agenda. The competing claims of coastal states—Türkiye, Syria, Lebanon, the TRNC, and the GC—over potential energy reserves in their maritime zones, along with sovereignty disputes, have increasingly deepened (Özdemir & Hasan, 2018). These developments are enhancing the importance of the Eastern Mediterranean in energy geopolitics and creating new areas for negotiation in international relations.

In line with its goal of becoming an influential actor in the energy and geopolitical balances of the Eastern Mediterranean, the Greek Cypriot Administration (GC) has established three different cooperation mechanisms: GC-Greece-Israel, GC-Greece-Egypt, and GC-Greece-Jordan. Within the framework of these mechanisms, partnerships and projects related to the natural gas reserves discovered in the Eastern Mediterranean have been brought to the forefront. The GC aims to be a key actor in these mechanisms. Additionally, seeking status within the international system, the GC aims to project an image as a "valuable partner" and "benevolent power" by gaining

support from major powers such as the EU, the US, Russia, and China, as well as from neighboring states in the region. In this context, the GC seeks to strengthen its position on Cyprus Island and become an "energy hub" in the Eastern Mediterranean. In line with this, it pursues a strategy that not only involves diplomatic processes aimed at resolving the Cyprus issue but also makes use of the opportunities offered by the natural gas reserves discovered in the region (Pedi & Kouskouvelis, 2019). The establishment of the Eastern Mediterranean Gas Forum (EMGF), which also includes Israel and neighboring Arab states, serves as a notable example. In January 2019, Energy Ministers from Egypt, Greece, GC, Italy, Israel, Palestine, and Jordan met in Cairo to discuss the establishment of the EMGF with the aim of exploring the region's natural gas potential and developing a regional gas market through cooperation and dialogue (EMGF, 2023). Although the forum is primarily based on cooperation in the energy sector, broader geostrategic processes that triggered the formation of this initiative are noteworthy. The establishment of the forum reflects the common perceptions of regional states regarding the strategic importance of the Eastern Mediterranean in terms of their national security perspectives. However, the political determination of these countries to turn their natural gas resources into new partnerships lacks sufficient support from geopolitical and economic realities, and some socioeconomic facts are being overlooked (Stergiou, 2019).

Türkiye's approach to developments regarding hydrocarbon resources in the Eastern Mediterranean is clearly observed through a national security perspective. Particularly, Greece and the Greek Cypriot Administration (GC) are viewed by Türkiye as directly threatening its sovereign rights due to their attempts to unilaterally exploit the region's energy resources (Tziarras, 2019). In this context, Türkiye considers regional dynamics surrounding energy resources not only as an economic issue but also as a subject that is directly linked to strategy and security. Türkiye's Eastern Mediterranean strategy is shaped within the context of regional geopolitical dynamics and access to energy resources, and it incorporates a preventive approach against various political and military threats. This strategy aims to protect Türkiye's sovereign rights over its coastal areas, while continuing energy exploration activities in its Exclusive Economic Zone (EEZ) in the most effective manner, and fostering cooperation with regional countries that share interests (Colibasanu, 2021). Türkiye's position in the region is directed not only toward ensuring energy security but also toward maintaining the balance of geopolitical power. The protection of Türkiye's rights over its maritime zones and its aim to maintain a strong presence as an effective power in the region, in opposition to claims related to energy exploration and extraction, is considered a significant component of its national security strategy (Yaycı, 2020). Within this framework, Türkiye's strategy is shaped by a multidimensional policy that integrates energy security, diplomatic negotiations, and military deterrence (Tagliapietra & Mattei, 2013; Harunoğulları, 2020a). Türkiye is highly exposed to risks in terms of energy security. This situation necessitates the development of strategies to ensure the country's energy supply security. In Türkiye's energy security strategy, the diversification of sources and routes emerges as a critical element. This diversity not only secures the country's domestic energy demand but also facilitates the creation of pricing and trading mechanisms through re-export opportunities. When evaluated in terms of energy sources, Türkiye's strategic policy focuses on natural gas rather than oil. In this context, the Eastern Mediterranean holds strategic importance due to its potential for ensuring resource diversification and contributing to Türkiye's goal of becoming an energy hub (Tsakiris et al., 2018).

Conclusion

The long-standing ethnic and political conflicts in the Eastern Mediterranean, when considered alongside the amount of energy discovered and other economic and political dynamics, suggest that energy exploration in the region will face various challenges. These energy resources in the region are crucial for both regional and non-regional actors in terms of energy supply security. In addition to political, military, and technological developments, the interdependence between countries regarding energy, trade, and the environment is steadily increasing. This situation makes the establishment of pipeline transmission systems and cooperation among regional countries essential for integrating Eastern Mediterranean energy resources into global markets. Türkiye, with both its strategic position and energy infrastructure, is a key partner in delivering Eastern Mediterranean natural gas to global markets. In this context, EU countries should enhance their relations with Türkiye and increase economic cooperation, while supporting cross-border pipeline and connection projects that will integrate Türkiye's energy infrastructure into the EU energy grid. EU member states should contribute to resolving existing issues by increasing cooperation with Eastern Mediterranean countries in the development of energy infrastructure, the creation of new trade agreements, and the promotion of energy-related R&D activities. Reducing tensions between EU countries and Türkiye and strengthening political and economic ties could facilitate and provide the opportunity to develop a long-term program for future natural gas demands in the Eastern Mediterranean.

Yazarın katkı oranı beyanı

Bu çalışmada tüm katkı yazara aittir.

Çıkar çatışması

Bu çalışmada yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Etik Kurul Onayı

Bu çalışma, 22-24 Temmuz 2010 tarihlerinde Singapur'da düzenlenen 2. Dünya Araştırma Dürüstlüğü Konferansı'nda Wager E & Kleinert S (2011) tarafından "Research Publication Ethics" yazarlar için uluslararası standartlar beyanı olarak "Mayer, T. & Steneck, N. (Ed) Promoting Research Integrity in a Global Environment. Imperial College Press / World Scientific Publishing, Singapore"un 50. Bölümü"nde belirtilen Araştırma Yayın Etiğine uygundur. Bu nedenle yazar, araştırmayı etik ilkeler çerçevesinde yürüttüğünü belirtmektedir. İnsan üzerine yapılan bir çalışma olmaması nedeniyle Etik Kurul Onayı gerekmemektedir.